

KUR'AN BAĞLAMINDA PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Dr. Öğr. Üyesi Furat AKDEMİR

Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

furatakdemir@duzce.edu.tr

Özet

Peygamber inancı İslam inanç sisteminin üç temel ilkesinden biridir. Allah-vahiy-peygamber ve insan ilişkisinin merkezinde peygamber yer almaktadır. Peygamber vahyi tebliğ etmekle görevli olmasının yanında vahyin yaşanması noktasında örneklik teşkil etmekle yükümlüdür. Bu yüzden nübüvvet İslam'ın doğru anlaşılmasının pratik boyutunu ortaya koyar. Kur'an-ı Kerim'de nübüvvet ile ilgili çok sayıda kavram geçmektedir. Bu kavramlar nübüvvetin farklı yönlerini ortaya koymaktadır. İslam düşüncesinde peygamberlerin sıfatları ile ilgili belli kavramlar üzerinde durulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de bu sıfatların dışında farklı kavramlar bildirildiği gibi, anlam kaymasına uğramış kavramlar da bulunmaktadır. Nübüvvet'in önemli bir yönünü ortaya koyan peygamberlerin sıfatları ile ilgili kavramlar, nübüvvetin doğru bir düzlemde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kavramlar: Allah, Vahiy, Peygamber, Nübüvvet, İslam, Sıfat, Tebliğ,

THE ATTRIBUTES OF PROPHETS IN THE CONTEXTS OF THE QURAN

Abstract

Prophets are one of the three basic principles of the Islamic belief system. The prophet is in the center of Allah-revelation-prophet and human relation. The Prophets carry out the duty of the actualize /model and tablig of the revelation. Thus, prophecy reveals the practical dimension of the correct understanding of Islam. There are many concepts related to prophecy in the Qur'an. These concepts reveal different aspects of prophecy. In the light of Islam, a certain concept related to the adjectives of the prophets has been emphasized. In the Qur'an, there are concepts that have undergone meaning shifts, as are the different concepts outside these attributes. The concepts related to the attributes of the prophets, which reveal an important aspect of Prophecy, will contribute to the understanding of Prophecy in a correct plane.

Keywords: Allah, Revelation, Prophet, Prophecy, Islam, Attribute, Tablig

Giriş

Allah, vahiy, nübüvvet ve ahiret (*aslü'l-usûl, âmentü, usûl-i selâse, usûlü'd-dîn, ve usûl-i hamse*) İslâm inanç sisteminin temel ilkeleridir. İslam bu esaslar çerçevesinde şekillenmiştir. Allah; yüce ve kutsal olandır.¹ Dinin kaynağı Allah'dır² ve din Allah'a aittir.³ Vahiy: Allah'ın

¹ Haşr 59/22-24, bkz." Mü'min'un, 23/116.

² Nahl, 16/52

³ A'râf 7/29. "Dikkat edin, saf din Allah'a aittir." Zümer, 39/3, bkz. Zümer, 39/2,11,14.

insana seslenişi ve hitabıdır.⁴ Bu hitap peygamberler vasıtasıyla insanlara ulaştırılmıştır.⁵ Peygamberler diğer insanlardan hiçbir şekilde farklı olmayan beşerî/insanî varlıklardır.⁶

Kur'an, nübüvvet müessesesi ve Peygamberler ile ilgili pek çok kavram kullanmıştır. Bu kavramlar Kur'an'da, Allah-peygamber ve Allah-insan (rubûbiyyet ve ulûhiyyet) ilişkilerini belirler. Dinin sağlıklı ve doğru bir düzlemde anlaşılması ve yaşanması için bu kavramların kelime ve terim (lügat ve ıstılah) bağlamları önemlidir. Peygamberler vahyin ilk alıcısı ve yaşama aktaran ilk örnekleridir. Vahyin karşısındaki konumları, vahyi almaları ve beşer⁷ olmaları dolayısıyla Allah-insan iletişiminin ve vahyin yaşamsal ilk örneğini oluştururlar. Peygamberlerin kişisel özellikleri, nitelikleri ve görevleri bu bağlamda Allah-insan iletişiminin temel merkezini oluşturmaktadır.

İslam düşüncesinde peygamberlere ait temel beş nitelik üzerinde durulur. Kur'an, bu niteliklerin/sıfatların dışında peygamberlere ait başka nitelikleri, görevleri ve sorumluluk alanları hakkında da kavramlar kullanmış, bilgiler vermiştir. Bu kavramlar peygamberlerle ilgili özel ve genel anlamlar içermektedir.

Peygamberler Allah tarafından seçilmiş⁸/vehbi ve görevlendirilmiştir.⁹ Kur'an, peygamberlerin birbirlerine olan üstünlüğünü değil, bilakis kendilerinin birtakım özel nitelikler taşıdıklarını belirtir.¹⁰ Onlar, Allah'ın belirlediği sınırlar içinde belli görevler ve sorumluluklar çerçevesinde gönderilmişlerdir.¹¹ Peygamberler ortak bir takım nitelikler taşımaktadırlar.¹² Bu çerçevede onların vasıflarını en gerçekçi öğreneceğimiz yer Kur'an ayetleridir. Kur'an, peygamberlerin birbirlerine üstünlüklerinin olmadığını,¹³ fakat her birinin diğerine göre bir takım farklı görev, sorumluluk ve özel nitelikler taşıdığını açıklamaktadır.¹⁴

1. Kur'an-ı Kerim'de Peygamberlerle İlgili Kavramlar

Peygamber kelimesi Farsça bileşik bir isim olup *peyam* ve *ber* kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşmuştur. *Peygam- peyam; haber, başkalarından alınan bilgi* anlamı taşımakta olup, *ber*

⁴ Şûrâ 42/51

⁵ Âl-i İmrân 3/164

⁶ Kehf, 18/110; Mü'minûn 23/24,33,34,45,47; Furkân 25/20; Fussilet 41/6.

⁷ Kehf, 18/110; Mü'minûn 23/24,33,34,45,47; Fussilet 41/6.

⁸ 27/Neml 59.

⁹ 18/Kehf 110; 21/Enbiyâ 3; 23/Müminûn 24, 33; 41/Fussilet 6; 42/Şûrâ 52.

¹⁰ 2/Bakara 253; 4/Nisâ 171; 17/İsrâ 55; 19/Meryem 29-30; 7/A'râf 117, 160.

¹¹ 5/Mâide 67; 7/A'râf 62, 68.

¹² 14/İbrâhîm 11; 17/İsrâ 93.

¹³ 2/Bakara 285.

¹⁴ 2/Bakara 253; 17/İsrâ 55.

kelimesi de farsça sıfat olup *alan, getirip götür* anlamlarını ihtiva etmektedir. Bu kelime Farsça'da; *peygamber* ya da *peyember* şeklinde kullanılmaktadır (Uludağ, 1992: 185-186). Peygamber, Peyam- aver: Sözlükte *Haber getirici, haber getiren, Allah tarafından haber getiren, Allah'ın emirlerini insanlara haber veren, insanlara Allah'ın buyruklarını bildiren, onları dine çağıran kimse*, Allah elçisi, nebi, rasul, yalvaç demektir (Uludağ, 1992: 185-186). *Peygamber* kelimesi Farsça bir kelime olduğu için, Kur'an'da *peygamber* sözcüğü geçmez. Onun yerine *rasûl-rusul* veya *nebi-enbiyâ* kavramları geçmektedir. Bu kavramların yerine ülkemizde sözlü ve yazılı literatürde ağırlıklı olarak *Peygamber* kavramı kullanılmaktadır (Uludağ, 1992: 186).

1.1. Kur'an'da Peygamberlere İsim Olarak Kullanılan Kavramlar

Peygamberler, Yüce Allah tarafından seçilmiş¹⁵ ve tebliğ¹⁶ ile görevlendirilmişlerdir. Kur'an'ı Kerim'de peygamberler için genel anlamda isim olarak nebi ve rasûl kavramları kullanılmıştır. Nebî Kavramı elli iki ayette *en-nebiyy* (Abdülbâkî, 1988:859-860) veya *nebiyyen* olarak tekil, üç ayette *en-nebiyyûn*, on üç ayette *en-nebiyyîn*, beş ayette de *enbiyâ* (Abdülbâkî, 1988: 860) olmak üzere toplam yirmi bir ayette de çoğul olarak geçmektedir. Altı ayette de elçilik/peygamberlik anlamında mastar olarak *nübüvvet* (Abdülbâkî, 1988: 860) kavramı kullanıldığı görülmektedir.

Kur'an'da, rasûl kavramı iki yüz otuzbeş beş ayette *rasûl*, (Abdülbâkî, 1988: 399-404) bir ayette *mursele*, bir ayette *mursile*, bir ayette *mursiletun* ve yine bir ayette de *murselen* (Abdülbâkî, 1988: 406) olarak toplam ikiyüz otuzdokuz ayette tekil olarak geçmiştir. Bir ayette tesniye olarak *rasûla* (Abdülbâkî, 1988: 406) kullanılmıştır. Doksan altı ayette *rusûl*, (Abdülbâkî, 1988: 404-406) iki ayette *mürsilîn*, dokuz ayette *murselûn* ve yirmi üç ayette de *murselîn* olarak toplam yüz otuz ayette çoğul olarak geçmektedir. On ayette de masdar olarak elçilik/peygamberlik anlamında *risâlet* (Abdülbâkî, 1988: 406) kavramı kullanılmıştır.

Kur'an'ı Kerim'de rasûl ve nebi kavramları çağrı edatı ile birlikte de kullanılmıştır. Nebi kavramı tekil olarak *Yâ eyyühe'n-nebiyyü*, *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ*¹⁷ şeklinde on üç ayette çağrı edatı ile birlikte kullanılmıştır. Rasûl kavramı ise tekil olarak *Yâ eyyühe'r-rasûlü*¹⁸ *يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ* şeklinde iki defa, *Ya eyyühe'r-rusülü* *يَا أَيُّهَا الرَّسُلُ*¹⁹ şeklinde bir defa ve *eyyüha'l-mürselün*

¹⁵ 27/Neml 59.

¹⁶ 5/Mâide 67; 7/A'râf 39, 62 .

¹⁷ 8/Enfâl 64, 65, 70; 33/Ahzâb 1, 28, 45, 50, 59; 60/Mümtehine 12; 65/Talâk 1; 66/Tahrîm 1, 9.

¹⁸ 5/Mâide 41, 67.

¹⁹ 23/Müminûn 51.

أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ²⁰ şeklinde iki defa olmak üzere toplam beş yerde çoğul olarak çağrı edatı ile birlikte geçmektedir.

1.2. Nübüvvet ve Nebi

Kur'an-ı Kerim'de peygamberler için kullanılan en genel kavramlardan biri *nebi*'dir. Nübüvvet ve nebi kelimeleri aynı anlamları ifade eden değişik kalıplardır. *Nebi* kelimesi sıfat, *nübüvvet* ise mastardır. Dolayısıyla birinin sözlük ve terim anlamı diğerini de kapsamaktadır. *Nebi* kelimesinin Kur'an'da geçtiği ayetlere bakıldığında, tümünde Allah ile insanlar arasında elçilik yapan peygamber manası taşıdığı görülmektedir, nübüvvet ise peygamberlik anlamında kullanılmıştır (İbn Manzûr, 1994: I, 162-164; İsfahânî, 1997: 788-790).

Nebi Kavramının Sözlük Anlamı:

Nebi kelimesinin türemiş olduğu mücerred kök hakkında dil bilginleri hemzeli ve hemzesiz olmak üzere iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir.

1. *Nebi* نَبِي kelimesi *n-b-e* نَبَا fiilinden türemiştir, hemzelidir ve sıfattır. (İbn Manzûr, 1994: I, 162; İsfahânî, 1997: 789).

2. *Nebi* نَبِي kelimesi hemzesiz olan *neb-ve-tün* النَّبِيَّة veya *ne-ba-ve-tün* النَّبَا 'den türemiştir, vav'lıdır, aslı hemzesizdir (İbn Manzûr, 1994: I, 162; İsfahânî, 1997: 789; Cevheri, 1982: I, 74). *Nebi* kelimesinin aslı hemzeli olup, *haber verme, haber alma, araştırma yapmak, incelemek, yaralamamak, bozmamak, bir yerden başka bir yere gitme* (İbn Manzûr, 1994: I, 162) *büyük fayda sağlayan haber* (İsfahânî, 1418/1997: 788) anlamındaki *ne-be-e* نَبَا fiilinden türemiştir (İbn Manzûr, 1994: I, 161-162; İsfahânî, 1997: 789; Bağdâdî, 1401/1982: 153; Curcânî, 1257: III, 173; Taftâzânî, 1989: V, 5).

Örneğin Kur'an-ı Kerim'de; *فَأَنْ هُوَ نَبَوًّا عَظِيمًا* “De ki: Bu Kur'an, büyük bir haberdir.”²¹ ve yine başka bir ayette *عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِ* “O büyük haberden mi?”²² ayetlerinde *ne-be-e* نَبَا kelimeleri haber anlamına gelmektedir. Buna göre *nebi*, insanlara Allah'tan haber getiren kimse (Curcânî, 1257: III, 173; Taftâzânî, 1989: V, 5) *muhbir* الْمُخْبِر manasına gelir veya *apaçık yol* الطَّرِيقِ الْوَاضِحِ anlamındadır. (İbn Manzûr, 1994: I, 164) *Nebi* apaçık yol anlamına gelir, zira nebiler hidayete götürecek yolları açıklayan ve gösteren öncüleridir. İsfahânî; *Onunla ilim elde edilen veya zannı ortadan kaldıran, büyük fayda sağlayan haberi, Nebe* نَبَا

²⁰ 15/Hicr 57; 51/Zâriyât 31.

²¹ 38/Sâd 67.

²² 78/Nebe 2.

diye adlandırır (İsfehânî, 1997: 789). Bunun çoğulu *enbâ* **أَنْبَاءٌ** dır. Bu fiil Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Allah'a nispet edildiğinde *nebbe* **نَبَأٌ** kalıbında gelmiştir,²³ ayrıca Hz. Peygamber de *nebbe* **نَبَأٌ** fiilini kullanmayı tercih etmiştir (İsfehânî, 1997: 789).

Bu kelimenin Kur'ân'da pek çok ayette bu anlamda kullanıldığı görülmektedir.²⁴ Bir habere üç koşulla *nebe* **نَبَأٌ** denir. 1- Doğru olmak 2- Bilgi vermek 3- Faydalı olmak (Zebidî, 1994: I, 255). Buradan anlaşılmaktadır ki bu üç şartı bir arada taşımayan habere *nebe* denilmemektedir.

İbn Manzûr peygamberlerin nebi olarak isimlendirilmesinin sebebinin; *onların Allah'tan haber getirmelerinden* kaynaklandığını ifade eder. Nebi; *Akıl sahibi kişileri Yüce Allah'tan aldığı haberlerle bilgilendiren ve gerçeğe ulaştıran kişidir*. Bu durumda, bu kelime *haber* anlamı taşıyan kökten türediğinde hem *haber alan* hem de *haber veren* anlamlarını içermektedir (İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, s. 164; İcî, Kahire, tsz.: 337). Bu durumda *nebi*, ism-i fâil olarak *fe'îl* vezninde *fâil* anlamına geldiği gibi, ism-i mef'ûl anlamına da gelmektedir. *Nebi* ism-i fâil olarak *insanlara haber veren*,²⁵ *muhbir* **المُخْبِر**, ism-i mef'ûl olarak da; *Allah tarafından kendisine haber verilir*.²⁶ Ayrıca *muhber* **المُخْبِر** ise haber alan anlamına gelmektedir. Bu, Rasûl kelimesinin niteliği olarak kullanıldığında *Allah tarafından haber vermek* şeklinde bir anlamı ifade eder (Kâdî Abdulcebbar, 1965: 567).

1.3. Risâlet ve Rasûl

Kur'an-ı Kerim'de peygamberler için kullanılan en genel kavramlardan biri de *rasûl*'dir. *Risâlet* ve *Rasûl* kavramları aynı anlamları ifade eden değişik kalıplardır. Kur'an'da *rasûl* kelimesi isimleşmiş sıfat, *risâlet* ise mastardır. Dolayısıyla birinin sözlük ve terim anlamı diğerini de kapsamaktadır. Kur'an'da geçtiği ayetlere bakıldığında *Rasûl* mutlak anlamda elçi, *Risâlet* ise elçilik anlamında kullanılmıştır (İbn Manzûr, 1994: XI, 281-284; İsfehânî, 1997: 352-353).

Rasûl Kavramının Sözlük Anlamı:

Rasûl kelimesi *saçın uzaması, hayvanın akıcı, kolay, uysal, yürümesi* anlamına gelen *ra-se-le* **رسل** kökünden türetilmiştir. (İbn Manzûr, 1994: XI, 281; İsfehânî, 1997: 352) Bu manada *uysal, akıcı giden deve* için de *nâkatun rasletun* **نافتن رسلتن** denilmiştir (İbn Manzûr, 1994: XI, 281; İsfehânî, 1997: 352).

²³ 9/Tevbe 94; 5/Mâide 105; 58/Mücâdele 6-7; 66/Tahrîm 3.

²⁴ 7/A'râf 101; 11/Hûd 49, 100; 38/Sâd 67; 64/Teğâbün 5; 78/ Nebe 1-2.

²⁵ "Ey Muhammed, de ki: Bundan daha iyisini size haber vereyim mi?" 3/Âlî İmrân 15.

²⁶ "O da: Bana her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah haber verdi demişti." 66/Tahrîm 3.

Gönderilen elçi sözü bu anlamdan gelmektedir. Bazen bu kelimenin rıfk/yumaşaklık anlamı düşünülerek birine teenni ile hareket etmesi emredildiğinde; *على رسلك* *alâ rıslık* denir. Kur'an'da peygamberler için *rasûl* الرَّسُولُ²⁷ ve aynı kökten gelen *mürsel* المرسل²⁸, *mursele* مُرْسَلَةٌ²⁹ ve *mürselûn* مُرْسَلُونَ³⁰ kelimeleri kullanılmaktadır. *Rasûl* الرَّسُولُ kelimesi, gönderilmiş elçi, risâlet ve vahiy taşıyan kişi anlamındadır (İbn Manzûr, 1994: XI, 282). Fe'ül *فَعُول* vezni mübâlağa sîğâsıdır. Bu kalıptan ism-i mef'ûl olan *mürsel* المرسل kelimesi elçi anlamındaki ism-i fâil *rasûl* الرَّسُولُ kelimesi ile aynı anlamdadır.

Rasûl الرَّسُولُ kelimesi Kur'an'da, hem tekil³¹ hem çoğul³² anlamında kullanılmıştır. *Rasûlû* gönderene *mürsil* مرسل, sefaret görevini yapana *rasûl* الرَّسُولُ gönderilen şeye *risâle* الرِّسَالَةُ, kendisine gönderilene de *el-mürselûn ileyh* المرسل إليه denilir. (İsfehânî, 1997: 353) Bu kavramlar çerçevesinde *rasûl*'ün الرَّسُولُ ; risâlet alan, bunu taşıyan ve tebliğ görevinde bulunan kimse olduğu anlaşılmaktadır. Aynı kökten türeyen *irsâl* ارسال kelimesi *yollamak*, *yönelmek*, ve *göndermek* anlamını ifade eder. Yine aynı kökten türeyen *risâlet* الرِّسَالَةُ kavramı *görev*, *gönderilen mesaj*, *peygamberlik görevi* anlamına gelmektedir (İbn Manzûr, 1994: XI, 283-284).

Kuran'da *Rasûl* kelimesi İdrîs, İshâk, İbrâhîm, Dâvûd, Ya'kûp ve Yahyâ peygamberler hariç diğer peygamberler için kullanılmıştır. Bu peygamberler için sadece *nebi* kelimesi kullanılmıştır.³³ Bu kavramların kelime anlamı farklı olsa da *-nebi* de ister haber, isterse yükseklik anlamını taşıyan kökten türetilmiş olsun, *Rasûl* رَسُولُ kelimesi, *gönderilmiş elçi*, *risâlet* ve *vahiy taşıyan kişi* anlamında olsun- aynı şekilde terim olarak Allah'ın gönderdiği peygamber anlamını ihtiva etmektedir. Her ikisi de *Allah'ın vahiy yoluyla yeni bir şeriat verip, bunu insanlara tebliğ etmekle görevlendirdiği elçi*, demektir. Zira Allah'ın *rasûl* olana vahyettiği gibi *nebi* olana da vahyetmesi onların aynı konumda olduklarını göstermektedir. Buradan hareketle her *rasûl* *nebidir*, her *nebî* de *rasûldür* ve ikisi arasında fark yoktur. (Kâdî Abdulcebbar, 1965: 567-568) “*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın rasûlü ve nebilerin sonuncusudur.*”³⁴ Yüce Allah'ın Hz. Peygambere bazen

²⁷ 2/Bakara 87, 101, 143, 214, 285; 3/Âl-i İmrân 32, 53, 81, 86, 132, 144, 153, 172, 183; 4/Nisâ 42, 59, 61, 64, 69.

²⁸ 7/A'râf 75; 13/Ra'd 43.

²⁹ 7/A'râf 75; 13/Ra'd 43.

³⁰ 15/Hicr 57, 61; 27/Neml 10, 35; 36/Yâsîn 13, 14, 16, 52; 51/Zâriyât 31.

³¹ 9/Tevbe 126; “*Andolsun, içinizden size bir elçi رسول gelmiştir.*”

³² 26/Şu'arâ 16; “*Haydi Firavun'a gidip deyin ki: Gerçekten biz, âlemlerin Rabbi'nin رسول elçisiyiz.*”

³³ 19/Meryem 41, 49, 56; 17/İsrâ 55; 3/Âl-i İmrân 139.

³⁴ 33/Ahzâb 40; bkz, 7/A'râf 157.

nebi, *yâ eyyühennebiyyu* ' *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ*³⁵ *bazen de rasûl, yâ eyyüherrasûlü* *يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ*³⁶ şeklinde hitap etmesi, bu kavramların arasında bir farkın olmadığına delildir. Kur'an, nebi ve rasûl kavramlarının çoğul kullanımlarında peygamberlere bir bütün olarak hitap etmiş ve aynı düzlemde ele almıştır.

İslâm düşüncesinde nebi ve rasûle farklı anlamlar yüklense de kelimelerin kök anlamları bağlamında, Allah'tan peygambere vahiy gönderilmesine nebi, peygamberden insanlara tebliğ edilmesine rasûl ifadesi, peygamberliğin iki boyutunu ifade etmesi açısından tutarlı ve doğru bir değerlendirmedir.

2. İslam Düşüncesinde Peygamberlerin Sıfatları

İslam düşüncesi alanında akâid ve kelâm eserlerinde peygamberlerin emânet, fetânet, ismet, sıdk ve tebliğ sıfatları ele alınmıştır. İlk dönemden itibaren akâid eserlerinde ağırlıklı olarak İsmet sıfatı üzerinde durulmuştur (Öz, 2010: 55; Yeprem, 2011: 88). Bunun yanı sıra tebliğ ve beşer yönüne de değinilmiştir. Emânet, fetânet, ismet, sıdk ve tebliğ sıfatları peygamberlerin niteliklerinin yanı sıra görev ve sorumluluk alanlarını da içermektedir. Bu kavramların, İslam düşüncesinde ele alındığı anlam boyutu ile Kur'an'ın ifade ettiği anlam boyutu arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu kavramlar, zaman içinde anlam kaymalarına da uğramıştır. Allah cc dini kendisine has kılmış³⁷ ve esaslarını belirlemiştir. Kur'an bağlamında peygamberlerin görev ve niteliklerini ifade eden kavramların ortaya konması, peygamberliğin doğru ve tutarlı şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

2.1. Emânet الأمانة

Emânet الأمانة kavramı *emin, doğru, güvenilir olmak, güvenmek, emniyet etmek* anlamındaki *أمانة* - *يَأْمَنُ* - *أَمْنٌ* kavramından türemiştir. *El-emnu; الأمن* *emniyet, barış, güvenlik, korkusuzluk, emin olmak, huzur, sükûn* anlamında olup, *الخوف* yani *korku*'nun zıddıdır. *El-emânet; eminlik, güvenilirlik, dürüstlük, sadakattir.* İmân الإمان kavramı, küfr الكفر kavramının zıddıdır. *İmân* tasdik anlamında, yalanlamanın zıddıdır. *Mü'min; inanan, güven veren, gönülden benimseyen, emniyet telkin eden* kimse demektir. *Emânet* الأمانة, ibadet, emniyet, güven ve itaât hususlarını gerçekleştirir, güvensizliği ve hıyaneti ortadan kaldırır (İbn

³⁵ 8/Enfâl 64, 65, 70; 33/Ahzâb 1, 28, 45, 50, 59; 60/Mümtehine 12; 65/Talâk 1; 66/Tahrîm 1, 9.

³⁶ 5/Mâide 41, 67; 23/Mü'minûn 51; 15/Hicr 57; 51/Zâriyât 31.

³⁷ 39/Zümer 11-15.

Manzûr, 1994: XIII, 24; İsfehânî, 1997: 90-91). Tavır ve davranıştaki doğruluk *emânet*, dilde ki doğruluk da *sıdk* olarak tanımlanmıştır (Cürcânî, 1990: 138).

Emânet peygamberlerde olması gereken sıfatlardan biridir. Peygamberlerin tümü güvenilir şahsiyetlerdir. Allah'tan aldıkları vahiyleri eksiksiz bir şekilde, hiçbir değişikliği uğratmadan insanlara bildirmişlerdir. *“Onlar, Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ ederler. Ondandır korkarlar ve Allah'tan başkasından da asla korkmazlar. Zira hesap görücü olarak da Allah yeter.”*³⁸ *Güvenilirlik*; kendisine emânet edilenleri en güzel şekilde korumak, sahibine eksiksiz ve tam olarak ulaştırmaktır. Bu konu büyük bir sorumluluk, güven ve ahlaki erdemliği gerektirir, Kur'an'da peygamberler, gönderildikleri toplumlardan özellikle kendilerine güvenmelerini, Allah hakkında kesin, güvenilir ve doğru söylemlerde bulduklarını vurgulamışlardır.

Allah, peygamberlerinden vahiy konusunda söylemlerinin kesin ve güvenilir olduklarını vurgulamalarını istemiştir. *“Hem bakın, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.”*³⁹ Kur'an-ı Kerim'de Nuh⁴⁰, Hûd⁴¹, Salih⁴², Lût⁴³, Şuayb⁴⁴ ve Musâ⁴⁵ *“Bakın, ben size gelen güvenilir bir elçiyim.”*⁴⁶ Onlar, gönderildikleri toplumların kendilerine güvenmelerini istemişlerdir. Mâturîdî, peygamberlerin bu sözlerle; *vahiy ve risâlet konusunda ben kendisine güven duyulan bir insanım veya aranızdaki işlerde ben güvenilir bir kişi olageldim. Benden size hıyanet gelmez. Size asla yalan haber vermedim. Niçin hala beni yalanlayıp sihirbazlıkla itham edersiniz,* (Mâturîdî, 2005; Râzî, 1307/1308: XXVII, 244) demektedir. Şura suresinde beş defa tekrarlanan; *“Şüphesiz ki bu, elbet Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.”*⁴⁷ *“Bu vahiy asla şeytanlar indirmiş değildir.”*⁴⁸ Ayetleri ile bu hakikati ortaya koymaktadır. Vahiy, peygamberlerin tebliğ ettikleri mesajların güvenilir, doğru olduğunu ve insanların vahye güvenmelerini vurgulamıştır.

Kur'an, peygamberlerin sosyal ilişkilerinde de güvenilir şahsiyetler olduğuna vurgu yapmaktadır.⁴⁹ Onlarda ihânet ya da hıyânet bulunmaz.⁵⁰ Peygamberler kendi aleyhlerine de

³⁸ 33/Ahzâb 39.

³⁹ 26/Şu'arâ 107, 125, 143, 162, 178, 192.

⁴⁰ 26/Şu'arâ 107. *“Bakın, ben güvenilir bir elçiyim.”*

⁴¹ 26/Şu'arâ 125. *“Bakın, ben size Allah'ın gönderdiği güvenilir bir elçiyim.”*

⁴² 26/Şu'arâ 143. *“Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.”*

⁴³ 26/Şu'arâ 162. *“Bakın, ben size Allah'ın gönderdiği güvenilir bir elçiyim.”*

⁴⁴ 26/Şu'arâ 178.

⁴⁵ 7/A'râf 98.

⁴⁶ 26/Şu'arâ 143.

⁴⁷ 26/Şu'arâ 192.

⁴⁸ 26/Şu'arâ 210.

⁴⁹ 12/Yûsuf 54; 28/Kasas 26.

⁵⁰ 3/Âl-i İmrân 163.

olsa veya kendi şahsiyetlerini kırıncı olsa bile vahyi olduğu gibi tebliğ etmiş ve kendilerine güveni en güzel şekilde ortaya koymuşlardır.⁵¹

2.2. Fetânet الفطنة

Fetânet kavramı, kıvrak zekâlı/zeki/ zekâlı olmak, kavrayış artmak, anlamak, kavramak, idrak etmek, bilincinde olmak, düşünmek, bilmek, sezme anlamındaki *fetine* فِطْنٌ فِطْنٌ فَطَانَةٌ kavramından türemiştir. **Fetânet** فِطَانَةٌ , *fetine* kavramının mastarı olarak yüksek zekâ, zihin açıklığı, çabuk anlama ve kavrama yeteneği anlamlarına gelmektedir. Ahmaklık, akılsızlık, kavrayış ve anlayış eksikliği veya az anlayışlılığın tam zıddıdır. Peygamberlerin zeki, söz ve davranışı bilinçli ve dikkatli olduklarını belirten bir sıfattır.

Fetânet, kavram olarak Kur'an'da geçmemektedir. Fakat fetânet kavramının lügat ve terim anlamları içeriğinde ve bağlamlarında var olan konular Kur'an'da anlatılan peygamberlerin söz, yorum ve eylemlerinde görülmektedir. Fetânet, anlayış ve zekâ üstünlüğünün yanı sıra peygamberlerin ileri derecede şuuru, zihin duyarlılığını ve çabuk kavrayışlı oluşlarını ifade eder. İlâhi vahiy, onları zekâ, akıl, muhakeme ve bilgi açısından geliştirmiş ve olgunlaştırmıştır. Zaman zaman peygamberler vahiy ile uyarılarak söz konusu yetenekleri geliştirilmiştir.

Fetânet sıfatının özellikle bilgi ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Bilgi insana farklı bir karizma ve değer kazandırır. Kur'an insanın bireysel gelişiminde bilgiye özel vurgu yapmıştır.⁵² Peygamberler bu çerçevede Yüce Allah'tan kendilerini daha fazla bilgilendirmesi için talepte bulunmuşlardır.⁵³

⁵¹ Bundan dolayı Hz. Aişe r.a söyle demistir: Eğer peygamber kendisine indirilenlerden bir şey gizleyecek olsaydı mutlaka Ahzab 33/37 "Ve bir zaman, Allah'ın lütufta bulunduğu ve senin de iyilik ettiğin kişiye, Eşini terk etme ve Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde ol! Demiştin. Ve Allah'ın yakında aydınlığa çıkaracağı şeyi içinde gizlemiştin; çünkü insanların ne düşüneceklerinden çekiniyordun, oysa çekinmen gereken yalnız Allah olmalıydı! Sonra Zeyd o kadınla beraberliğini sona erdirdiğinde onu seninle evlendirdik ki evlatlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlar için müminler suçlanmasın. Ve Allah'ın buyruğu böylece yerine getirilmiş oldu." veya 80/Abese 1-2 "O suratu astı ve sırtını dönüp uzaklaştı, yanına âmâ geldi diye. Ve sen nereden bileceksin alacağı öğüdün kendisine yarar sağlayacağını." bkz.(Enfâl, 8/67-68) gibi kendini ikaz edip uyarıcı ayetleri gizlerdi. Buhârî, Tevhid, 22, VII, s. 175-176; Müslim, İmân, 77, I. s. 1760-288. Tirmizî, Tefsir, 33, V. 352-355.

⁵² 39/Zümer 9. "De ki: 'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?' Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar."

⁵³ 20/Tâhâ 114. "Ey Rabbim, benim ilmimi artır! de." Bu manada ilahi vahiy, peygamberleri bilgilendirmiş, akli ve muhakeme yönlerine güç katmıştır. "Ve Lût'a da sağlam bir muhakeme yetisi ve ilim verdik." 21/Enbiya 74; "Ve gerçek şu ki, Biz Davud'a da, Süleyman'a da ilim verdik; bunun için, onların ikisi de; 'Bütün övgüler, bizi inanan kullarının birçoğundan üstün kulan Allah'a aittir!' derlerdi" 27/Neml 15; Bunların yanı sıra muhatapları nezdinde daha etkili olmak için etkin bir hitaba ve farklı niteliklere sahip olmak için de niyazda bulunmuşlardır. "Dedi: Ya rab! Benim göğsüme genişlik ver, görevimi bana kolaylaştır; dilimdeki düğümü çöz ki söyleyeceklerimi tam olarak anlayabilsinler." 20/Tâhâ 25-29.

Hız. Peygamber'in ashabıyla savaş, barış ve toplumsal konular üzerinde istişare etmesi, onlardan gelen makul ve uygun teklifleri kabul etmesi, kendi görüşlerinden vazgeçmesi, farklı uygulamalar ortaya koyması, onun ferâset ve zekâ yönünü ortaya koyması açısından önemlidir. Hız. Muhammed, risâlet görevinin yanı sıra, beşeri boyutu çerçevesinde bir yaşam sürmüş ve uygulamalarda bulunmuştur.⁵⁴ Peygamberlerin kişisel görüş ve uygulamalarını vahiy ile aynı düzlemde ele almak Kur'an'ın ortaya koyduğu vahiy anlayışıyla bağdaşmaz.⁵⁵

Hız. Muhammed vahiy dışında hükümler vermiş ahlaki ve hukuki emirlerde bulunmuştur. Bunlar onun vahiy algılaması boyutunda, zihni tasarrufu, akli muhakemesi, şahsi bilgi ve birikimi, çerçevesinde ortaya koyduğu uygulamalardır. Hız. Muhammed, kendisine vahiy gelmeyen pek çok konuda hükümler vermiştir. Kendisine sorulan yüzlerce konu hakkında hükümler vermiş ve çözümler getirmiştir. Kendisine arz edilen çeşitli konular hakkında, diğer hâkimler gibi eldeki verilere göre hüküm vermiştir.⁵⁶ O, bunları kendi bilgi, birikim ferâseti ve fetâneti ile ortaya koymuştur. Peygamberin bu tasarruf ve uygulamalarını arkadaşları ile istişare etmesi, verdiği kararlara itiraz edilmesi ve bazen bizzat Kur'an'ın onu eleştiriye tabi tutması da⁵⁷ bu gerçeği ifade etmektedir.

2.3. İsmet العصمة

İsmet عَصْمَةٌ kavramı, *önlemek, engel olmak, mani olmak, korumak, himaye etmek, sığınmak, dayanmak, bağlamak, kazanmak ve gerdanlık, ip, bağ, nikâh akdi, iffet anlamındaki 'aseme* عَصْمَةٌ مِنْ عَصْمًا - عَصَمَ kelimesinden türemiştir. *İsmet* عَصْمَةٌ kelimesi, mastardır. Ayrıca *İsmet* kavramı *engelleme, durdurma, himaye etme, savunma, koruma, önleme, alıkoyma, günahsızlık, günah işlememek, anlamlarına da gelmektedir* (İbn Manzûr, 1994: XII, 403-405; İsfahânî, 1997: 569-570).

⁵⁴ Kur'an'da Hız. Peygamber'in beşeri niteliklerine vurgu yapan ayetler. 18/Kehf 110; 41/Fussilet 6; 17/İsrâ 90-94; 25/Furkân 7, 8, 20; 23/Mü'minûn 33, 34; 21/Enbiyâ 7, 8, 34, 35; 39/Zimer 30; Hız. Peygamber'in hadis, siyer ve tabakat kiplarında vurgulanan beşeri niteliklerinden bazıları. Hız. Muhammed: "*Kulun yediği gibi yerim, oturduğu gibi otururum. Ancak ben bir kulum.*" (İbn Sa'd, 1405-1985:I, 371,378) Farklı beşeri niteliklerine vurgu yapan rivayetler. Ahmed, *Müsned*, III, 153, 241; Buhari, *Enbiyâ*, 48, IV, 142; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 165, hn. 5230, IV, 358; *Buyu'*, 66 hn: 3336 III, 244; İbn Mâce, 34, *Dua*, 2, hn: 3836 II, 1261; 32, *Libas*, 12, hn: 3579, II, 1185; 12 *Ticaret*, 34, hn. 2220, II, 748; Nesâî, 44 *Buyu'*, 54 VII, 284, Tirmizi, 44, *Edep*, 13 hn: 2754, V, 84; Dış görünüşünün diğer insanlarla aynı olması, Buhârî, 93 *Ahkam*, 11, VIII, 108, 23, *Cenaiz*, 31, II, 78; Kızması, Müslim, 45, *Birr*, 25, hn. 91, IV, 2007; Ahmed, II, 243, V, 437; Buhârî, *Daâvât*, 34, VII, 157; *Ubû Dâvûd*, *Sünnet*, 10, hn. 4659, V, 46; Unutması yanılması, Buhârî, 22, *Sehv*, I III, 74; Müslim, *Mesâcid*, 19, hn. 85: 86, 87, I, 399; Ebû Dâvûd, *Salat*, 195, hn: 1034, I 272; Tirmizi, *Salat*, 171, hn: 391, II, 235; Nesâî, 13, *Sehv*, 21 hn. 1222, III, 19, 20.

⁵⁵ 4/Nisa 105-108; 6/En'am 52-53; 8/Enfâl 67-69; 9/Tevbe 42-43, 113-114; 18/Kehf 23-24; 33/Ahzab 37, (Amidî, 1405/1985: II, 440; Beydâvî, 1988. I, 391; Reşid Rıza, 1414/1993: V, 395; Kâdî Abdulcebbar, 1965: XII, 269-270; İbn Haldun, 2012: II. 650-651:Uludağ, 1985: 222-224)

⁵⁶ Müslim, *Mesâcid*, 92-4, I. 402; Ahmed, *Müsned*, I. 379, 420, 424; İbn Hişâm, 1995: II. 620; Vâkidî, 1989: I, 53-54)

⁵⁷ 9/Tevbe 44; 80/Abese 1-4.

İbn Manzûr, *İsmet* kavramı ile ilgili verdiği anlamlarda *günahlardan korunmuşluk* ve *günahsızlık anlamlarını* ifade etmemiştir. Bazı sözlükler de bu anlamları kullanmışlardır (İbn Manzûr, 1994: XII, 403-405; İsfehânî, 1997: 569-570; Zebîdî, 1988: VIII, 398-399; Firuzâbâdî, 1272: III, 516). İsmet kavramı ile ilgili farklı tanımlar yapılmıştır. Bunlardan biri de Peygamberlerin güçleri yetmekle beraber, günahlardan uzak kalma melekeleri olarak tanımlanmıştır (İsfehânî, 1997: 569-570; Firuzâbâdî, 1272: III, 516).

Kur'an'da “*aseme*” عَصَمَ kavramının türevleri on üç ayette geçmektedir.⁵⁸ Bu kavramın türevlerinin geçtiği ayetlerde; fiil olarak *وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ* Allah'a⁵⁹, Allah'ın vahyine⁶⁰ sınımsız sarılma, yine *وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ*, “*Allah seni insanların saldırısından koruyacaktır.*”⁶¹ قَالَ سَأَوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ “*Nuh'un oğlu ben bir dağa kaçıp sığınacağım; o beni suların korur, dedi.*”⁶² *فَلَنْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكَ مِنَ اللَّهِ* “*Sizi Allah'a karşı kim koruyabilir.*”⁶³ Bu ayetlerde ‘*aseme* kelimesi korumak, himaye etmek, engel olmak⁶⁴, anlamlarında kullanılmıştır.

Ayetlerde geçen ‘*aseme* kelimesini ismet sıfatı bağlamında değerlendiremeyiz. Allah'a sığınmayı ifade eden ayetlerde tüm peygamberlerin ve insanların Allah'a sığınması emredilmektedir. Hz. Nuh'un oğlu ile ilgili fiil olarak kullanıldığı ayette, Hz. Nuh'un oğlunun yükselen sel sularından dağa sığınması ifade edilmiştir. Bu da Allah dışında bir şeye sığınmayı ve korunmayı ifade etmektedir. Mâide süresinin 67. ayetinde Yüce Allah: “*Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, O'nun mesajını tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanların saldırısından koruyacaktır.*” Bu ayette Yüce Allah, peygamberi fiziken koruyacağını belirtmektedir. Yusuf süresinin 32. ayetinde de Yusuf'un kendi iradesi ile kadına direndiğini, kaçındığını ve kendisini koruduğunu ifade etmektedir. Görülüyor ki Kur'an'da ‘*aseme* kavramı ve türevleri peygamberlerin günahattan korunması ve peygamberlerin günahsızlığı anlamlarında kullanılmamıştır.⁶⁵

⁵⁸ 3/Âl-i İmrân 101-103; 4/Nisâ 146,175; 5/Mâide 67; 10/Yûnus 27; 11/Hûd 43; 12/Yûsuf 32; 22/Hac 78; 33/Ahzâb 17; 40/Mü'min 33; 60/Mümtehine 10.

⁵⁹ 3/Âl-i İmrân 101-103; 4/Nisâ 146; 22/Hac 78.

⁶⁰ 3/Âl-i İmrân 103; 4/Nisâ 175.

⁶¹ 5/Mâide 67.

⁶² 11/Hûd 43.

⁶³ 33/Ahzab 17.

⁶⁴ 5/Mâide 67; 11/Hûd 43; 33/Ahzâb 17. ‘*Aseme* kavramının geçtiği diğer ayetlerde ise; *فَأَسْتَعْصِمَ* direnmek, kaçınmak, 12/Yûsuf 32; *günaha girmekten alıkoymak* anlamlarında ve isim olarak *عَاصِمٌ* muhafaza eden, koruyucu ve sığınacak biri; 10/Yûnus 27; 11/Hûd 43; 40/Mü'min 33 ve ayrıca bir yerde sıfat olarak *بِعَصْمٍ* ısrar eden, 60/Mümtehine 10, anlamlarında kullanılmıştır.

⁶⁵ *Zelle* ذُلٌّ sözlükte kaymak, hata yapmak, yanılmak, yanlış yapmak, dil sürçmesi anlamlarına gelmektedir. (Atay, I/885). *Zelle* kelimesinin terim anlamı ise sorumlu bir kimsenin meşru bir işi işlerken kasıtsız olarak gayri meşru duruma düşmesi, istemeyerek hak ve sevap olandan yanlış meyletmesi veya kasıtsız olarak yapılan küçük günahlara denir (Tehânevî, 1984: I/618).

Kur'an'da nübüvvet öncesi peygamberlerin ismetiyle ilgili ifadeler geçmemektedir. Onların peygamberlik öncesi hayatları ve konumları ile ilgili çok az bilgiler geçmektedir. Onların nübüvvet öncesi iyi konumları⁶⁶ anlatıldığı gibi bazen de hata ve günahla⁶⁷ ilgili yaşamları zikredilmektedir. Kur'an bağlamında peygamberler nübüvvet ile görevlendirilmiş, iman ve kitap ile taltif edilmişlerdir. *Biz onlara vahiy, onunla hükmedecek yetenek ve peygamberlik verdik.*⁶⁸ *İşte onların hepsini Biz seçtik ve dosdoğru bir yola yönelttik*⁶⁹. Görülüyor ki nübüvvet öncesi durumlarından çok farklı bir konuma yükseltilmişlerdir.

Peygamberlerin nübüvvet sonrası yaşamı vahiy doğrultusunda şekillenmiştir. Onların yaşamlarında zaman zaman vahiy sonrasında da yanlışlar, hatalar, kusurlar, günahlar ve eksiklikler olmuştur. Hz. Âdem ve eşinin Yüce Allah'ın emirlerini unutarak günah olan bir eylemi işlemesi,⁷⁰ Hz. Mûsâ'nın bir şahsa yumruk atarak öldürmesi⁷¹, Hz. Yûnus, kavmi tarafından olumsuz karşılanınca öfkeyle görevini bırakıp çekip gitmesi,⁷² Hz. Dâvûd'un davacıyı dinleyip, davalıyı dinlemeden, davacı lehine karar vermesi ve Rabbi tarafından ikaz edilmesi⁷³ Hz. Muhammed'in soru soran âmâ birine yüzünü somurtması ve dönmesi ve bundan dolayı ikaz edilmesi⁷⁴ gibi yanlışları ve hataları, peygamberlerin işlediğini Kur'an-ı Kerim haber vermektedir.

2.4. *Sıdk* الصِّدْقُ

İslam düşünürlerinde bazıları İsmet sıfatını, peygamberlerin hata yapmaktan ve günah işlemekten yaratılış olarak korunduğunu, sanki melekleşmiş bir varlık olarak ifade etmişlerdir. Bazıları da Allah peygamberlerini hata yapmaktan ve günah işlemekten koruması anlamında ele almıştır. Bir kısmı da kendi içtihatlarına dayanan hususlarda hata edebilirler, fakat derhal gelen bir vahiy ile yahut bir başka yolla hata ettikleri bildirilir ve hak olan ne ise gösterilir. Bunlara *Zelle* ذَّلُّ ismini vermişlerdir. Gerek Hz. Muhammed'in ve gerekse diğer peygamberlerin Kur'an'da zikredilen hataları birer hata değil, zelle olarak ifade edilmektedir. Ebu Hanife, peygamberlerin, küçük büyük günahlardan masum olduklarını ancak onların hata ve zellelerinin olabileceğini belirtmektedir (Öz, 2010: 73).

⁶⁶ 6/En'âm 83, 85; 11/Hûd 62.

⁶⁷ 28/Kasas 15-19.

⁶⁸ 6/En'âm 89.

⁶⁹ 6/En'âm 87; bkz. 6/En'âm 84.

⁷⁰ 7/A'râf 19-25; 20/Tâhâ 115-123.

⁷¹ 28/Kasas 15-19.

⁷² "Hani bir zamanlar o, hakkında işlem yapmayacağımızı düşünerek öfkeyle görev yerinden çekip gitmişti." 21/Enbiyâ 87; bkz. 37/Sâffât 140-147.

⁷³ "Davud dedi ki: "Andolsun, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemek suretiyle sana zulmetmiştir. Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır." Dâvûd, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden bağışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi. Biz de bunu ona bağışladık. Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır. Ona dedik ki: "Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır." 38/Sâd 24-26; bkz. 21/Enbiyâ 78-79.

⁷⁴ 80/Abese 1-12.

Sıdk kavramı, *gerçeği söylemek, doğruyu söylemek, doğru, gerçek olmak, aslı çıkmak, hak hakikat olmak* anlamındaki **صَدَقَ** fiilinden mastardır. *Sıdk* **الصَّدَقُ** kavramı; *doğruluk, samimiyet, içtenlik, hakikat, gerçek* anlamında, yalanın **الكذب** zıddıdır (İbn Manzûr, 1994: X, 193-194). Bu doğruluk geçmişte olduğu gibi gelecekte de olabilir. Söz vermede veya başka bir konuda doğru olmayı, sözünde durmayı ifade eder (İsfehânî, 1997: 478). *Sıdk* kelimesi terim olarak hükmün olaya uygun olmasıdır. Doğru düşünce, doğru davranış manalarını ifade eden *sıdk*, hayatın doğruluğa göre planlanmasıdır. Bir başka ifadeyle duygu, düşünce, söz ve davranışlarında doğruluğu tabiatının bir parçası haline getirip insanlarla olan ilişkilerinde doğru konuşmak yani gerçeğe uygun bilgi vermektir (Izutsu, tsz: 130).

Mâturîdî, haberin doğruluğundan söz ederken, *sıdk* ve *hak* terimleri üzerinde durmaktadır. O *sıdk*'ın daha ziyade haberde bulunduğunu belirtmektedir. Bu konuda Kur'an'ın bazen *sıdk* bazen de *hak* terimini kullandığını da anımsatmaktadır. Mâturîdî'ye göre *hak*, *sıdk*'a göre daha geniş bir anlama sahiptir. *Hak* hem haberde ve hem de hükümde kullanıldığı halde, *sıdk* yalnız haberde kullanılır. Mâturîdî, *hak* kelimesinin kullanıldığı yere göre anlamının değişeceği kanaatinde. O'na göre *hak* haberde ve sözlerde kullanılırsa, onunla *sıdk* kastedilir (Erjan, 2003: 62).

Sıdk, peygamberlerin önemli niteliklerinden biridir. Bu kavram doğrudan onlara yakıştırılarak kullanılmıştır. Peygamberlerin vahiy ve peygamberlik kurumu hakkında sözlerinin gerçek olduğu ve bu konuda şüphe götürecek hiçbir konunun olmadığına vurgu yapılmıştır. Peygamberler vahyi aldıkları gibi tebliğ etmişlerdir. Allah, peygamberlerinden bu konuda dikkatli ve duyarlı olmalarını istemiştir. “*Ve eğer peygamber kısmen dahi, söylediğimiz sözleri uydurarak bize isnat etseydi, onu kaskıvrak yakalar ve şah damarını koparırdık da, sizden hiç kimse buna engel olamazdı.*”⁷⁵ Peygamberlerin nübüvveti ispatlanınca doğruluğu da bu yolla kanıtlanmış olur.

Sıdk **الصَّدَقُ**, kelimesi ve türevleri Kur'an'da yüzellibeş ayette farklı anlamlarda geçmektedir. Fiil olarak geçtiği gibi isim ve sıfat anlamlarında tekil ve çoğul olarak da geçmektedir. İki ayette ism-i tafdil *asdaku* **أَصْدَقُ** en doğru sözlü anlamında, Allah'a izafe edilerek kullanılmıştır. “*Kim Allah'tan daha doğru sözlü olabilir?*”⁷⁶ Yüce Allah'ın sözleri en doğru, en güzel ve gerçekçi olandır. Bu anlamda diğer sözlerden farklı ve ayırt edici özelliğe sahiptir.⁷⁷ Yüce Allah, peygamberlerini hakikatin ve doğruluğun ifadesi olan vahiy tebliğle

⁷⁵ 69/Hâkka 44-47.

⁷⁶ 4/Nisâ 87, 122.

⁷⁷ 86/Târık 13.

görevli kılmıştır. Vahiy olarak ifade ettikleri her kelam doğru ve hakikattir. Yüce Allah, peygamberlerini bu konuda yalanlayanların gerçekte onların ikiyüzlü ve yalancı olduğunu vurgulamıştır.⁷⁸ Peygamberler yeryüzünde Allah'ın ve vahyin şahitleridir. Allah adına hiçbir yalan ve iftirada bulunamazlar. Onlar hakikat ve doğruluğun elçileridir. “Allah’a karşı yalan uydurandan veya O’nun ayetlerini yalanlayanlardan daha zalim biri olabilir mi?”⁷⁹

Kur’an’da *sıdk* صَدَق kelimesinin fiili mâzî (geçmiş zaman) kullanımında, Allah ve rasüllerinin söylemlerinin gerçek olduğu vurgulanmıştır. “Rahmân’ın vaat ettiği bu olsa gerek; demek ki gönderilen elçiler **doğru** söylemişler.”⁸⁰ “Kitapta İbrâhîm’i de gündeme taşı. Hakikaten o **doğruluk** ve dürüstlük abidesi, bir peygamberdi.”⁸¹ Kur’an’da ayrıca Yûsuf peygamber⁸² ve Meryem’in⁸³ doğru sözlü olduklarına vurgu yapılmıştır. Geçmişte Yûsuf’la hapisane arkadaşlığı yapmış olan kişi Mısır kralının gördüğü karma karışık rüyanın gerçek anlamını öğrenmek için hapisaneye Yûsuf’a gittiğinde⁸⁴ ona ilk hitabı; “Yûsuf ey dürüst dost!”⁸⁵ *يُوسُفُ أَيُّهَا الصَّادِقُ* olmuştur. Kur’an, Meryem’in yaşadığı tüm acı ve sıkıntılı yaşamına, İsâ’yı babasız dünyaya getirmesine, kendisine yönelik tüm iftiralara karşı, onun doğruluğu, dürüstlüğü, safiyeti ve temizliğine işaret etmektedir. *وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ* “İsâ’nın annesi çok **doğru** bir kadındı.”⁸⁶ Ayrıca *musaddikan* lafzı, (Abdulkaki, 1408/1988:516) Kur’an’da; *doğrulamayı ve tasdik edici* anlamında kullanılmıştır.

2.5. Tebliğ التَّبْلِيغ

Tebliğ kelimesi; *ulaşmasını sağlamak, götürmek, iletmek, bilgilendirmek, tebliğ etmek, rapor vermek, bilgi vermek* anlamındaki *بَلَّغَ* kavramından mastardır. *Tebliğ*, duyuru ve bildiri anlamlarına gelmektedir. Kur’an-ı Kerim’de peygamberler zikredilirken, onların en önemli görevlerinin *tebliğ* olduğu vurgulanmıştır. *Tebliğ* kelimesinin türediği *بَلَّغَ* fiili ve türevleri Kur’an’da yetmiş yedi kez geçmektedir. Bunlardan otuzu peygamberlerin *tebliği* ile ilgilidir. Peygamberler; *ilahi vahyi bildiren, açıklayan, tebliğ eden, ulaştıran* anlamında *mübelliğ* مَبْلِغ dirler. *Tebliğ*, *İblâğ* اِبْلَاق (ulaştırmak, eriştirmek) anlamındadır. Kur’an’da peygamberlerin *tebliğ* edici yönü vurgulanırken daha çok *duyuru, bildiri, tebliğ, beyânât* anlamlarına gelen *iblâğ* اِبْلَاق ve *belâğ* بَلَاق kelimeleri kullanılmıştır (İbn Manzûr, 1994: VIII: 419-421; İsfehânî,

⁷⁸ 63/Münâfikûn 1.

⁷⁹ 10/Yûnus 17.

⁸⁰ 36/Yâsîn 52; bkz. 3/Âl-i İmrân 95; 3/Ahzâb 22; 48/Fetih 27.

⁸¹ 19/Meryem 41, Bkz. 19/Meryem 54,56.

⁸² 12/Yûsuf 46.

⁸³ 5/Mâide 75.

⁸⁴ 12/Yûsuf 43-45.

⁸⁵ 12/Yûsuf 46.

⁸⁶ 5/Mâide 75.

1997: 144-145). Kur'an'da peygamberlere tebliğ etmeleri emredilmekte⁸⁷ ve görevlerinin tebliğ olduğu⁸⁸ vurgulanmaktadır.

Allah'ın emirlerini insanlara ulaştırmak, sadece peygamberlere has olan sıfattır. Peygamberler tebliğ edip etmeme hususunda, susma, gizleme, nakletmeme hakkına sahip değildirler. Onlar, ilâhi mesajı Allah'tan aldığı şekliyle insanlara ulaştırmak zorundadırlar. “*Sana vahyedilen bu ilahi kelamı izle ve insanlara ilet.*”⁸⁹ Tebliği tam ve mükemmel olarak yerine getirmek peygamberlik görevidir ve peygamberlerin ayrılmaz bir sıfatıdır. Onlar, vahye ne bir ilavede bulunur ve ne de herhangi bir konuyu gizlerler.⁹⁰ “*Elçinin görevi, mesajı apaçık **tebliğ** etmekten başka bir şey değildir.*”⁹¹ “*Rasûle düşense yalnızca kendisine indirileni bütün açıklığıyla **tebliğ** etmektir.*”⁹² “*Ve biz size açıkça **tebliğ** etmekten başka bir şeyle mükellef değiliz.*”⁹³ Bu ayetlerden anlaşılıyor ki, onların görevlerinin Allah'ın mesajını insanlara bildirmek ve tebliğ etmektir. Peygamberler; tebliğ ettikleri ilahi vahyi benimsemeye hiç kimseyi zorlamamış, baskı, aşırı bir yönlendirme ve şiddet kullanmamışlardır. “*Sen onlar üzerinde bir zorba değilsin.*”⁹⁴ “*Sen onları hiçbir şekilde zorlayamazsın.*”⁹⁵

Kur'an, insan özgürlüğüne önem vermiş peygamberlerin getirdikleri mesajı değerlendirmeyi insanların kendi hür iradelerine bırakmıştır. “*Dinde zorlama yoktur. Artık doğru ile yanlış birbirinden seçilip ayrılmıştır...*”⁹⁶ “*Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.*”⁹⁷ Kur'an, peygamberden tebliğ görevini yerine getirirken özellikle muhatapların durumlarına göre davranmasını istemiştir. “*Fakat ona konuşurken yumuşak bir üslup kullanın! Belki söz dinler, ya da en azından çekinir.*”⁹⁸ Tebliğ ve davette muhatapların durumunu esas alarak, akla ve düşünceye hitap etmelerini, güzel öğütle davette bulunmalarını,

⁸⁷ 5/Mâide 67, 92, 99.

⁸⁸ 3/Âl-i İmrân 20; 5/Mâide 92, 99; 7/A'râf 62-68; 13/Ra'd 40; 14/İbrâhîm 52; 16/Nahl 35, 82; 24/Nûr 54; 29/Ankebût 18; 33/Ahzâb 39; 36/Yâsîn 17; 42/Şûrâ 48; 46/Ahkâf 23; 64/Teğâbûn 12.

⁸⁹ 29/Ankebût 45, Bu ayetin kapsamı ayetin sonunda *tasna'ün* تُصْنَعُونَ kelimesinin çoğul gelişinden de anlaşılacağı gibi, muhatapların tümüdür. Hemen arkasından gelen çirkinlikten ve kötülükten korur, ifadesi, ayeti Hz. Peygambere hasredemeyeceğimizin açık bir delilidir. (İslamoğlu, 2010:s. 786, dipnot 10, Esed, 1997: s. 976, dipnot 40).

⁹⁰ 69/Hâkka 44-47.

⁹¹ 5/Mâide 99.

⁹² 24/Nûr 54.

⁹³ 5/Mâide 99; 16/Nahl 35, 82; 24/Nûr 54.

⁹⁴ 88/Ğâşiyâ 22.

⁹⁵ 50/Kâf 45; bkz.:10/Yûnus 99.

⁹⁶ 2/Bakara 256.

⁹⁷ 18/Kehf 29; 39/Zümer 41.

⁹⁸ 20/Tâhâ 44.

kırmadan, incitmeden ve ikna edici bir üslup kullanmalarını istemiştir⁹⁹. “*Sen, Rabb’inin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve onlara karşı öyle bir mücadele yöntemi ortaya koy ki, o en güzel, en etkilisi olsun!*”¹⁰⁰ Peygamberler kendilerine gelen vahiylerde hiçbir şekilde tasarruf yetkileri yoktur. “*De ki: Onu kendime göre değiştirmem olacak şey değil. Ben yalnızca bana vahyedilene uyarım.*”¹⁰¹ Bu bağlamda peygamberler, vahyin ilk muhatabı, ilk inananı ve ilk sorumluluğu yerine getirenlerdir. “*Sen Rabbinden sana vahyedilene uy! O’ndan başka ilah yoktur.*”¹⁰²

Kur’an, peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirmediği zaman elçilik görevlerini yerine getirmemiş olacaklarını vurgulamıştır.¹⁰³ Tebliğin önemi öncelikle asıl muhatap olan insana, vahyin eksiksiz ulaştırılmasıdır. Peygamberlerin bu görevlerine karşılık hiçbir talepleri olmamıştır. “*İmdi ey kavmim çabama karşılık sizden bir bedel beklentisi içerisinde değilim. Benim çabamın karşılığı Allah’a aittir.*”¹⁰⁴ İnsanı bir takım meziyetlerle şekillendiren yüce yaratıcı, insana bir lütuf, destek ve yardımcı olması için tarihsel süreç içerisinde vahiyle desteklemiştir. “*Onlar, müjdeli ve uyarıcı haber taşıyan elçiler ki o elçilerden sonra insanın Allah karşısında bir mazereti bulunmasın.*”¹⁰⁵ Allah, mesajını peygamberleri aracılığıyla insanlara ulaştırmıştır.

3. Kur’an’da Peygamberlerin Sıfatlarına İlişkin Diğer Kavramlar

Kur’an’da peygamberleri tanımlayan bazı kavramlar isim ve bazı kavramlarda sıfat olarak kullanılmıştır. Her kavram peygamberlerin farklı niteliklerini ve görev alanlarını ortaya koymaktadır. Kur’an’da peygamberlere sıfat olmalarına rağmen isim ve alem olarak kullanılan *rasûl* ve *nebi* kavramları ile İslam düşüncesinde ele alınan *emânet*, *fetânet*, *ismet*, *sıdk* ve *tebliğ* dışında *beşer*¹⁰⁶, *beşîr*¹⁰⁷/*mübeşşîr*,¹⁰⁸ *nezîr*¹⁰⁹/*münzir*¹¹⁰, *hâdî*,¹¹¹ ‘*Abd*,¹¹²

⁹⁹ Peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirirken ileri gelenler tarafından baskıya maruz kalmaları ile ilgili olarak bkz. Tözluyurt, Mehmet, 2015: Kur’ani Bir Kavram Olarak Mele’nin Semantik İncelemesi“ *Kelam Araştırmaları Dergisi*, c. XIII, sy. 2, ss. 807-826, Ankara

¹⁰⁰ 16/Nahl 125; bkz. 3/Âl-i İmrân 159; 4/Nisâ 63.

¹⁰¹ 10/Yûnus 15.

¹⁰² 6/En’âm 106.

¹⁰³ “*Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O’nun elçiliğini yapmamış olursun.*” 5/Mâide 67

¹⁰⁴ 11/Hûd 29, 51; 10/Yûnus 72; 26/Şu’arâ 109, 127, 145, 164, 180; 34/Sebe 47.

¹⁰⁵ 4/Nisâ 165; bkz. 6/En’âm 48-49.

¹⁰⁶ 14/İbrâhîm 10, 11; 18/Kehf 110; 23/Mü’minûn 24, 33; 26/Şu’arâ 154, 186; 41/Fussilet 6.

¹⁰⁷ 2/Bakara 119; 5/Mâide 19; 7/A’râf 188; 11/Hûd 112; 12/Yûsuf 96; 34/Sebe 28; 35/Fâtır 24.

¹⁰⁸ 2/Bakara 213; 4/Nisâ 165; 6/En’âm 48; 18/Kehf 56; 17/İsrâ 105; 25/Furkân 56; 33/Ahzâb 45.

¹⁰⁹ 2/Bakara 119; 5/Mâide 19; 7/A’râf 184, 188; 11/Hûd 2, 12, 25; 15/Hicr 89; 22/Hac 49.

¹¹⁰ 2/Bakara 213; 4/Nisâ 165; 6/En’âm 48; 18/Kehf 56.

*Dâî*¹¹³, *mübelliğ*¹¹⁴ ve *Ûlu'l-azm*¹¹⁵ kavramları da kullanılmıştır. Peygamberleri ve nübüvvet kurumunu doğru anlamak için bu kavramları Kur'an bağlamında bilmek önemlidir. Dinin temel kavramlarını Kur'an ve ilmi bağlamda anlamadan, dini doğru anlamak ve yorumlamak mümkün değildir. Dinin tahrifi ve yozlaştırılması hep kavramlara yüklenen yanlış anlamlardan kaynaklanmıştır.

3.1. Kul عبد

Abd عبد, insanın yetki, görev ve konumunu belirleyen temel kavramlardan biridir. *Abd* "hür veya köle insan, kul, yaratık, boyun eğmek, itaat etmek, kulluk ve köle olmak" gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, 1994: III: 270-279; Abdülbâkî, 1988: 560-565; Hamidullah, (DİA), 1988. 1, 57). *Abd* kavramı Arapçada bazı mana farklılıklarıyla birlikte "*rakîk, rakabe, kın, memlük, vasıf, milk-i yemîn*" kavramlarıyla yakın ve eşanlamlıdır. Sadece kadın köle tabiri "*câriye, eme*" kelimeleriyle ifade edilmiştir (Hamidullah, (DİA), 1988. 1, 57). Kul, köle anlamında *abd* عبد "*ibadet ve ubûdiyet*" kavramlarının da köküdür (İbn Manzûr, 1994: III, 270-279).

Kur'an'da *abd* عبد kavramı insanlar,¹¹⁶ cinler,¹¹⁷ melekler,¹¹⁸ Hz.Muhammed¹¹⁹ ve diğer peygamberler¹²⁰ için kullanılmıştır. Râğîb el-İsfehânî *abd* kavramının Kur'an'da dört şekilde kullanımının olduğunu ifade etmektedir.

1) Hukuk açısından kul/ köle, alınıp-satılan, mülk haline gelen kimse, yani hürriyeti olmayan.¹²¹

2) Yaratılması bakımından *abd*, bu da her şeyin Allah'ın bir yarattığı olduğunu ifade eder. Böyle bir yaratma yalnızca Allah'a aittir. O'nun yarattığı her şey, Allah'a itaat ederler." *Göklerde ve yerde bulunan herkes Rahmân'a kul olarak gelecektir.*"¹²²

¹¹¹ 9/Tevbe 33; 17/İsrâ 94; 13/Ra'd 8; 30/Rûm 53; 27/Neml 81.

¹¹² 2/Bakara 23; 4/Nisâ 172; 8/Enfâl 41; 17/İsrâ 1, 3; 18/Kehf 1, 65; 19/Meryem 2; 25/Furkân 1.

¹¹³ 33/Ahzâb 46.

¹¹⁴ 5/Mâide 67; 7/A'râf 62, 68; 46/Ahkâf 23.

¹¹⁵ 46/Ahkâf 35; 20/Tâhâ 115.

¹¹⁶ 2/Bakara 21; 51/Zâriyât 56.

¹¹⁷ 51/Zâriyât 56.

¹¹⁸ 4/Nisâ 172.

¹¹⁹ 17/İsrâ 1; 2/Bakara 21; 25/Furkân 1; 21/Enbiyâ 25.

¹²⁰ 4/Nisâ 172; 17/İsrâ 3; 38/Sâd 17, 41.

¹²¹ 2/Bakara 178; bkz. 16/Nahl 75.

¹²² 19/Meryem 93; 17/İsrâ 44; 57/Hadid 1; 59/Haşr 1; 61/Saff 1. "Her şey O'na isteyerek veya istemeyerek teslim olmaktadır." 3/Âl-i İmrân 83. "veya secde etmektedir." 13/Ra'd 15.

3) Allah'a ibadet eden, Allah'a samimi kul olan, en şerefli insan. Bu, Kur'an'da bir övgü sıfatıdır. Kulun bu itâatı bilinçli bir itaat olduğu için onu diğer varlıklardan daha üstün bir yere çıkarır. Bütün insanlar Allah'ın kuludur.¹²³

4) Paraya, çıkara, dünya malına aşırı bir ilgi gösterip de Allah'ı unutan kötü insanlar.

Kur'an-ı Kerim, insanlığın Yüce Allah'a kullukla görevli olduğunu belirtmiştir.¹²⁴ Kulluk ve ibadet edilmeye değer tek varlığın Allah olduğunu vurgulamıştır.¹²⁵ Allah dışında ki varlıklara kulluğu ise kesin bir şekilde yasaklamıştır.¹²⁶ Kur'an, peygamberlere kul olarak da seslenmiş¹²⁷ ve onların bu görevlerine vurgu yapmıştır.¹²⁸ Peygamberler de Kur'an'ın üzerinde durduğu bu konuya önem göstermişlerdir. Hz. Peygamber, şehadet kelimesini öğrettiği bir şahıs: “Şehadet ederim ki, Muhammed O'nun Rasûlü ve kuludur,” deyince Hz. Peygamber, bu sözü düzelterek: “Ben Rasûl olmazdan önce kul idim. Şehadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür, de!” buyurmuştur (Abdürrezzâk b. Hemmâm, Beyrut, tsz.: I-XI, II. 205, no: 3076). Hz. Peygamber yine arkadaşları ile olan bir sohbet: “Ben kulun yediği gibi yer, kulun oturduğu gibi otururum: Çünkü ben de ancak bir kulum.” İbn Sa'd, 1985: I, 371, 382, 388,; el-Heysemî, 1982: IX. 21) demiştir.

3.2. Ūlu'l-Azm

Kur'an-ı Kerim'de peygamberleri tanımlayan kavramlardan biri de Ūlu'l-Azm *أُولُوا الْعَزْمِ* 'dir. Azm kavramı sözlükte, kesin karar vermek, azmetmek, ısrarla istemek, irade ve sabır göstermek anlamında ki *عَزَمَ* fiilinden türemiştir (İbn Manzûr, 1994: XII, 399-401). Azm kavramı Kur'an'da dört yerde *gayret, çaba, kesin karar, ısrar etmek* anlamında fiil¹²⁹, üç yerde *kararlık, direnç, sabır* anlamında isim¹³⁰ ve iki yerde de *kararlı, dirençli, sabırlı* anlamında sıfat¹³¹ olarak geçmektedir.

İslam düşüncesinde Ūlu'l-Azm *أُولُوا الْعَزْمِ* kavramına dayanılarak peygamberler arasında üstünlük olduğu fikri ileri sürülmüştür. Ayette geçen *مِنَ الرُّسُلِ* kelimesindeki *من min*'e verilen beyaniye ve tabiziye anlamına göre farklı anlamlar verilmiştir. *Min من* tabiziye/bazı olarak

¹²³ 4/Nisâ 36; 6/En'âm 102; 10/Yûnus 3; “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” 51/Zâriyât 56. Hz. İsâ şöyle diyor: “Şüphesiz ben Allah'ın kuluym, O bana kitab verdi ve beni peygamber yaptı.” 19/Meryem 36, bkz. 38/Sâd 41;17/İsrâ 3.

¹²⁴ 2/Bakara 21; 51/Zâriyât 56.

¹²⁵ 3/Âl-i İmrân 51; 6/En'âm 102; 19/Meryem 36; 21/Enbiyâ 25.

¹²⁶ 4/Nisâ 36;

¹²⁷ 4/Nisâ 172; 17/İsrâ 1, 3; 38/Sâd 17, 41.

¹²⁸ 21/Enbiyâ 25.

¹²⁹ 2/Bakara 227, 235; 3/Âl-i İmrân 159; 47/Muhammed 21.

¹³⁰ 3/Âl-i İmrân 186; 31/Lokmân 17; 42/Şûrâ 43.

¹³¹ 20/Tâhâ 115, 46/Ahkâf, 35.

alındığında, peygamberlerin 33/Ahzâb 7 ve 42/Şurâ 13 ayetlerine göre Hz. Nuh, İbrâhîm, Mûsâ, İsâ ve Hz. Muhammed (as)'in daha üstün ve seçkin bir grubu temsil ettikleri ileri sürülmüştür (Beğâvî, 1417/1997: VII, 270-271; Beydâvî, 1988: V, s. 186-187. İbn Kesîr, 1421/2000: XIII, 56-57). Beyâniye/açıklama anlamında *min* من harfi cerine verilen anlama göre ise; *Ûlü'l-Azm*'den maksadın rasüller olduğu ve hepsinin azim, kararlılık sahipleri olduğu düşüncesi ifade edilmiştir (Kurtûbî, 1414/1994: XVI, 213-214; Yazır, tsz.:VII, 120-121:Akbulut, 1992, s. 118-119: Kur'an Yolu, 2006: V, 42).

Ayet bu anlayışı benimseyenler tarafından; *Azim sahibi peygamberlerin sabrettiği gibi sende sabret*,¹³² şeklinde anlaşılmıştır. Min/من harfi ceri açıklama anlamında alınıp, bu şekilde bir anlam vermek ve yorum yapmak daha doğrudur. Hz. Muhammed' de diğer peygamberler gibi azimli ve sabırlı olmaya çağırılmış, bu manada Allah tarafından ona da bu nitelikler hatırlatılmıştır.

Bu konuda Mukâtil b. Süleyman; *أولوا العزم Ûlü'l-Azm*' den kastın *Ûlu's-Sabr* olduğunu, Hz. Peygamber'in eziyet, yalanlama ve sıkıntılara karşı sabırlı olması istenmiştir. Ayetin Uhud günü indiğini Hz. Peygamber'in ve ashabının sabırlı olmalarını, 20/Tâhâ 115 ayetinde geçen Âdem a.s gibi sabırsız davranmamaları istenmiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'e, Nuh, İbrâhîm, Eyyûb, Ya'kûp, İshâk ve Yûsuf'un sabır nitelikleri hatırlatılarak, onlar gibi sabırlı davranması istenmiştir (Mukâtil b.Süleyman, 1424/2003: III, 231-232). Tâberî ve Merâğî'de *Azm*' den kastın *sabr* olduğunu ifade etmişlerdir (Tâberî, 1422/2001: 176-177; Merâğî, 1365/1946), 46/Ahkâf 35. ayetin tefsiri).

Peygamberlerin hepsinin insan olduğu, onların da insani zaaf ve sıkıntılarının olabileceği bir gerçektir. Peygamberlerin, toplumları ile olan mücadeleleri, yaşadıkları dönem, sorunlar, şartlar ve sıkıntılar hep farklı olmuştur. Kur'an'da her peygamber, peygamberliği döneminde, görev ve sorumluluğunun ağırlığı, insanlarla mücadelesi konusunda sıkıntılar yaşamıştır.

Hz. Âdem'in Allah'ın emrini unutarak, kararlılık göstermediği ifade edilmiştir. “*Biz Âdem'e, ahit vermiştik, fakat o bunu unuttu. Biz onu sabırlı bulmadık.*”¹³³ Yunus peygamber, toplumunun baskısıyla Allah tarafından kendisine emanet edilen görevi terk etmiş, tebliğ görevini yerine getirmemişti.¹³⁴ Hz. Muhammed'de Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendisine haram kılmasından dolayı uyarılmıştı.¹³⁵

¹³² 46/ Ahkâf 35.

¹³³ 20/Tâhâ 115.

¹³⁴ 37/Sâffât 139-148.

¹³⁵ 66/Tahrîm 1.

Peygamberlik; misyonu ve sorumluluğu ile başlı başına çok ağır bir görevdir. Elçi olmanın ağırlığı, yanlış davranış ve sözlerde zaman zaman doğrudan ikaz edilmenin baskısı, vahyi tebliğ sorumluluğu, sağlıklı bir insan psikolojisi taşımaya gerektirir. Bu açıdan peygamberlik misyonu sabır, kararlılık, çaba, gayret ve dirençli olmayı gerektirir. Bu çerçevede bütün peygamberler kararlılık sahibi, sebat, azim sahibi, sabırlı *Ulü'l-Azm* أولوا العزم şahsiyetlerdir. Peygamberler arasında herhangi bir konuda ayırım veya farklılık ifade etmek doğru değildir. Allah peygamberleri arasında bir ayırım yapmamıştır. Yüce Allah, tüm insanları herhangi bir ayırım yapmadan bütün peygamberlere inanmaya davet etmiştir.¹³⁶

İslam düşüncesinde alimlerin çoğunluğu Nuh, İbrâhîm, Mûsâ, İsâ ve Muhammed'in as. *Ulü'l-Azm* peygamberler olduğunu, bunların diğer peygamberlerden daha üstün olduklarını ileri sürmüşlerdir (Beğâvî, 1417/1997: VII, 270-271; Beydâvî, 1988: V, s. 186-187. İbn Kesîr, 1421/2000: XIII, 56-57). Bu düşüncelerini Kur'an'daki şu ayetlere dayandırmışlardır. *“Ve bir zaman Biz bütün peygamberlerden sağlam taahhütler almıştık. Senden ey Muhammed, ve Nuh'dan, İbrâhîm'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsâ'dan. Onların hepsinden güçlü, sağlam bir taahhüt aldık.”*¹³⁷ *“Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye, Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrâhîm'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu esas, Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir”*¹³⁸.

İslâm düşüncesinde *Ulü'l-Azm* olarak bilinen Nuh, İbrâhîm Mûsâ, İsâ, Muhammed, tarihin akışını başka bir mecraya taşıyıp, farklı dinamiklerle ilerlemesini sağlayan şahsiyetlerdir. *Ulü'l-Azm* Peygamberleri diğerlerinden ayıran özellik, böyle bir kırılmayı gerçekleştirmelerinde yatmaktadır. (Düzgün, 2011: 9:1, s. 4) Bu konuda Hz. İbrâhîm'in, tarihte kırılma yaratan *ulu'l-'azm* Peygamberler, (Nuh, Mûsâ, İsâ, Muhammed)¹³⁹ arasında sayılmasının yegâne sebebi, insanlığa bu metafizik sorgulamaların kapısını açmasında yatmaktadır. İbrahim¹⁴⁰ aklın, insafın, vicdanın ve sezgilerin, insanı kaçınılmaz olarak çekip götürdüğü metafizik sorgulamaları başlatan ve Allah'ın varlığına ve birliğine, delile dayalı yolla ulaşan ilk örnek modeldir (Düzgün, 2011: 9:1, s. 4). Hz. İbrahim gibi Nuh, Mûsâ, İsâ ve Muhammed yeni bir medeniyetin, ahlakın, hukukun, sosyal yaşam ilkelerinin ve zihinsel devrimin gelişimine katkıda bulunmuş peygamberlerdir.

¹³⁶ 2/Bakara 285.

¹³⁷ 33/Ahzâb 7.

¹³⁸ 42/Şurâ 13.

¹³⁹ 33/Ahzâb 7; 46/Ahkâf 35.

¹⁴⁰ 6/En'âm 74-87.

3.3. İnsan بشر

Beşer kavramı, be-şe-re بَشَرَ kökünden türemiştir, fakat be-şe-re بَشَرَ kavramı iki farklı kök anlam ifade etmektedir. *Beşer* بَشَرَ kelimesi, *kabuğunu soyarak, derisini almak, kazıyarak silmek, kıymak* gibi anlamlara gelmektedir. *Beşer* kavramı, *insan* kavramı ile eş anlamlıdır. Bu kadın- erkek, tekil ve çoğulu aynı olan, yaratılmış anlamında sadece insan için kullanılan bir kavramdır. İnsanın dış yüzü, cildi, bedeni, yüzü, başına ait derinin dış kısmı, (İbn Manzûr, 1414/1994:IV, 59-60; İsfehânî, 1997: 124-126). kısaca insanın fiziki yapısını ifade etmektedir. Kur'an'da *beşer* kavramının geçtiği ayetlerde insanın dış görünüşü, zâhiri, bedeni yani fiziki ve biyolojik yönü ifade edilmiştir.¹⁴¹

Kur'an'da *beşer*, bazı ayetlerde görünmeyen varlıkların karşıtı olan görünen varlık manasında kullanılmıştır. Yani *beşer*, *cânnin*¹⁴² mukabili olarak kullanılmıştır. “Gerçek şu ki, Biz insanı ses veren balçıktan, biçim verilebilir, özlü, kara bir balçıktan yarattık. Görünmeyen yaratıkları ise, ondan önce, yakıcı/bunaltıcı yellerin ateşinden yaratmıştık.”¹⁴³ Kur'an'da, insanın yaratılışı ile ilgili ayetlerde bazen *beşer*¹⁴⁴ bazende *insan*¹⁴⁵ kavramı kullanılmıştır. İnsanın yaratılışı ile ilgili bu ayetler insanın *beşer* yönünü, çamurla özdeşleşen fiziki boyutunu ifade etmektedir. “Ve insanı sudan yaratan ve onu soy sop ve evlilik yoluyla kazanılan yakınlık, bağlılıkla donatan O'dur; çünkü Rabbin sınırsız kudret Sahibidir.”¹⁴⁶ Ayette, insanın sudan-nutfeden yaratılış niteliği, aynı zamanda karşı cins ile birleşip üremesi, soy-sop ve akrabalık bağı gibi *beşeri* özellikleri belirtilmiştir. İnsanın yeme, içme ve ölümlü olma yönü de zikredilmiştir. “Bu elçi yediğinizden yiyen, içtiğinizden içen, sizin gibi bir ölümlüden başka bir şey değil, dediler.”¹⁴⁷

Peygamberlere inanmayanlar; peygamberlerden bir takım mucizeler göstermelerini,¹⁴⁸ melekler getirmelerini¹⁴⁹ ya Allah'ı görmeleri gerektiğini veya peygamberlerin meleklerden

¹⁴¹ *Beşer* kavramı, bir şeyin olanca güzellik ve çalıklılığıyla ortaya çıkıp görünür hale gelmesini ifade eder. İlk bakışta görünen yer olduğu için insan derisine *beşera* بشر , kadınla erkeğin tenlerinin birbirine görünür kılındığı ve temas etmesinden dolayı cinsel birlikteliğe *mübaşera* مُبَاشَرَةٌ denilmiştir. (İbn Manzûr, 1414/1994: IV, 59-60) Kur'an'da; “Ama mescidlerde itikafta iken kadınlara yaklaşmayın.” 2/Bakara 187. Ayrıca, “Şimde öyleyse onlara yaklaşabilirsiniz”. 2/Bakara 187 ayetinde bu anlamda kullanılmıştır. Bu husus *beşerin* fiziki niteliklerindedir.

¹⁴² وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ “Görünmeyen varlıkları da tarifsiz, ateş türü bir karışımdan halk etti.” 55/Rahmân 14. (İslamoğlu, 2010:486, dipnot, 15)

¹⁴³ 15/Hicr 26, 28.

¹⁴⁴ 15/Hicr 28, 33; 25/Furkân54; 38/Sâd 71.

¹⁴⁵ 15/Hicr 26; 23/Mü'minûn 12; 50/Kâf 16; 55/ Rahmân 3.

¹⁴⁶ 25/Furkân 54.

¹⁴⁷ 23/Mü'minûn 33.

¹⁴⁸ “Bizim gibi ölümlü bir insandan başka bir şey değilsin! Eğer doğru sözlü biriyisen, bize bir mucize getir de görelim!” 26/Şu'ârâ 154; Bkz. 17/İsrâ 90-93.

¹⁴⁹ “Eğer doğru sözlü isen, bize melekleri getirsene!” 15/Hicr 7; Bkz. 6/En'am 8,

olması gerektiğini,¹⁵⁰ ölümlü olan peygamberlere Allah'ın vahiy indirmeyeceğini, peygamberlerin yalan söylediklerini¹⁵¹ beşer peygamberlerin hidayetlerine yardımcı olamayacağı¹⁵² gibi benzer itirazlar ileri sürmüşlerdir.¹⁵³ Dinde temel husus, vahyin tebliği ve vahyin mesajının yaşamasıdır. Peygamberler, vahyi tebliğ görevi ve ilanı ile sorumludurlar. Peygamberlerin ölümü ile vahiy ve din sona ermez ve ermemiştir. “*Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbirisi zarar veremez. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.*”¹⁵⁴

Peygamberler, kendilerine mucizelerin ve vahyin ancak Allah tarafından geldiğini vurgulamışlardır. Gaybı bilmediklerini, tevbelerin kabul edilmesi ve azab edilmesi işiyle bir ilişkileri olmadığını, günahların affedilmesi ve bağışlamasının sadece Allah'a ait olduğunu belirtmişlerdir. “*De ki: ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilmem. Ben bana vahyolunandan başkasına uymuyorum. Çünkü ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.*”¹⁵⁵ “*Ey peygamber de ki: Kudret ve yüceliğinde sınırsız olan Rabbimdir! Ben ölümlü bir elçiden başka biri miyim ki?*”¹⁵⁶

Peygamberler, olağanüstü niteliklere sahip olmayan ama toplum içinde beşeri nitelik bağlamında kapasiteli ve donanımlı kişilerdir. Peygamberlere ait niteliklerden biri olan *Fetânet* sıfatı bu bağlamda önem arz etmektedir. Peygamberler bu bağlamda beşer olmaları yönünden diğer insanlarla eşit olmalarına rağmen, akıl, bilgi, görgü, muhakeme, anlayış ve tecrübe açısından toplumun genelinden daha karizmatik, dini, siyasi ve akli donanıma sahip şahsiyetlerdir. Peygamberler, muhataplarına seslenirken, tüm beşeri nitelikleri ile diğer

¹⁵⁰ “*Bununla beraber, bize kavuşmayı ummayanlar Bize ya melekler indirilmeliydi, ya da Rabbimizi görmeliydik dediler. Andolsun ki, doğrusu nefislerinde kendilerini büyük gördüler ve büyük azgınlık ettiler.*” 25/Furkân 21;17/İsrâ 90-94; bkz. 6/En'âm 9.

¹⁵¹ “*Siz de bizim gibi ölümlü insanlarsınız! diye cevap verdiler, Ayrıca Rahman, herhangi bir vahiy de göndermiş değil. Siz sadece yalan söylüyorsunuz!*” 36/Yâsîn 15.

¹⁵² “*Böyledir, çünkü onlara elçileri hakikatin bütün kanıtları ile defalarca geldiler, ancak onlar **Yalnızca ölümlü insanlar mı bizim rehberimiz olacak?** şeklinde cevap verdiler. Böylece hakikati inkar ettiler ve ondan uzaklaştılar. Ama Allah muhtaç değildi. Çünkü Allah Kendine yeterlidir, övgüye layık olandır.*” 64/Teğâbun 6.

¹⁵³ Kur'an'da tüm bu iddiaların anlamsız ve yersizliğini ifade edilmiştir. 6/En'âm 8, 11; 17/İsrâ 95, Özellikle inanmayanların; “*Siz ancak bizim gibi bir ölümlüsünüz.*” 36/Yâsîn 15, “*Bizim gibi bir ölümlüye mi inanalım?*” 23/Mü'minûn 47, “*Bu ancak bir ölümlünün sözüdür.*”74/Müddessir 25, “*Bir ölümlümü bizi hidayete erdirecek?*” 64/Teğâbun 6.

¹⁵⁴ Kur'an; bütün beşerler gibi peygamberlerinde öleceğini ve hiç bir beşere geçmişte ebedilik verilmediğini ve verilmeyeceğini belirtmiştir. “*Ey peygamber, sana inanmayanlara hatırlat ki, Biz senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik.*” 21/Enbiya 24, “*Sen de öleceksin onlar da ölecekler.*” 21/Enbiyâ 24.

¹⁵⁴ 3/Âl-i İmrân 144.

¹⁵⁵ 46/Ahkâf 9; Bkz. 3/Âl-i İmrân 128-129; 7/A'râf 188; 29/Ankebut 50; 17/İsrâ 47, 90-94;.

¹⁵⁶ 17/İsrâ 93.

insanlardan farksız olduklarını ifade etmişlerdir. “*De ki: Ben de sizin gibi ölümlü bir insanım.*”¹⁵⁷

Vahiy karşısında peygamber ve diğer insanlar aynı sorumluluğu taşırlar. Allah’ın katında vahyi alan ve tebliğ eden ile diğer muhatapları arasında bir ayrıcalık yoktur. Vahiy karşısında, beşer niteliğini taşıma açısından herkes eşittir. Bu gerçeği ifade eden ayette; “*Bana ilahınızın bir Tek ilah olduğu vahyolundu. Öyleyse, artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, dürüst ve erdemli davranışlar ortaya koysun ve Rabbine özgü kullukta hiç kimseyi, hiçbir şeyi ortak koşmasın!*”¹⁵⁸ Vahyin asıl muhatabı insandır. Vahyi tebliğ görevi dışında, peygamber ile diğer bir insan arasında vahye muhatap olma ve ona karşı sorumluluk taşıma konusunda fark yoktur.

3.4. Beşîr/Mübeşşir, Müjdeci *بشير/مبشیر*

Kur’an’da peygamberlerin niteliklerini ifade eden kavramlardan biri de *Beşîr* *بشير* ve *mübeşşir* *مبشیر* kavramlarıdır. *Beşîr* ve *mübeşşir* kelimeleri kök itibarıyla *sevinmek, mutlu olmak, müjdelemek, muştulamak, haberini getirmek*, anlamlarındaki *be-şe-re* *بشّر* veya *be-şi-re* *بشّر* kökünden türemiştir. *Beşîr*, insanlara iyi veya kötü haberi ulaştıran kimse demektir. İnsanlık anlamında ki beşer de bu kökten türemiştir (İsfehânî, 1997: 124-126; Ahterî, 1310; 101). İnsan cildinin zâhiri, dış yüzüne *beşere* *بشّر*, derinin iç yüzü, bânını, iç kısmına *ademe* *أدَمَة* denir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ 18/Kehf 110.

¹⁵⁸ 18/Kehf 110.

¹⁵⁹ İnsana *beşer* denmesi, vücudunda yün, kıl ve tüy bulunmaması, açıkta ve görünürde olmasındandır. (İsfehânî, 1997: 124-126; Ahterî, 1310; 101) Tef’il babından *tebşîr* *تبشیر* *müjdelemek* anlamına gelmektedir. *Tebşîr*, *تبشیر* iyi haber, 2/Bakara 25; “*İnanıp yararlı işler yapanlara, altlarından ırmaklar akan cennetlerin kendilerine âit olduğunu müjdele!*”, vermenin yanı sıra, kötü haber, 4/Nisâ 138; “*Münâfıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele!*” vermeyi de ifade eder. Çünkü her iki tür haber, insanın yüzünde değişiklik meydana getirir. Kur’an’da *beşşere* *بشّر* müjdelemek fiili, Allah’a, 3/Âl-i İmran 39, 45; 9/Tevbe 21, peygambere, 2/Bakara 213; 4/Nisâ 165; 6/En’âm 48; 18/Kehf 56 ve Kur’an’a, 2/Bakara 97; 27/Neml 2, isnat edilerek kullanıldığı gibi, bunun ismi-i faili *mübeşşir* *مبشیر* de hem geçmiş peygamberler, 2/Bakara 213; 4/Nisâ 165; 6/En’âm 48; 18/Kehf 56, ve hem de Hz. Muhammed, 33/Ahzâb 45; 48/Fetih 8; 61/Saf 6 için kullanılmıştır. *Beşîr* *بشير* lafzı, Kur’an’da dokuz defa geçmekte, sekizinde *nezîr* kelimesi ile birlikte geçmektedir. Yedi ayette peygamberlere isim veya sıfat olarak kullanılırken, 5/Mâide 19; 7/A’râf 188; 11/Hûd 2; 2/Bakara 119; 34/Sebe 28; 35/Fâtır 24, bir ayette Kur’an’ı nitelemekte, 41/Fussilet 3-4 “*Hâ Mîm. Bu Kur’ân Rahmân ve Rahîm olan Allah katından indirilmiştir. Bilen bir toplum için âyetleri açıklanmış, Arapça okunan bir Kitaptır. Bu kitap müjdeleyici ve uyarıcıdır. Fakat onların çoğu yüz çevirdi. Artık dinlemezler.*” geçtiği diğer ayette ise Hz. Ya’kûb’un oğullarına, 12/Yûsuf 96, atfen kullanılmıştır. *Beşîr* *بشير* kelimesi peygamber ve Kur’an-ı nitelediği tüm ayetlerde *nezîr/uyarıcı* kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Bu olgu *beşîrin* iyi habere, *nezîrin* ise uyarıcı bir haberi ifade ettiğine delaletidir. Bunun yanı sıra *Beşîr* kelimesinin *insanlara hayırlı bir haberi müjdeleyen kimse* veya *müminlere ahiret mutluluğunu ve cenneti müjdeleyen*, (Önkal, (DİA): 1992, 5, 554, 555) şeklinde kullanımı yaygındır. *Beşîr*’i Hz. Peygamber’in bir adı olarak değil, onun bir sıfatı saymak daha isabetli olur.

Peygamberlerin öncelikli görevi vahyi/risâleti tebliğ eden, bu çerçevede vahiy bağlamında iyi ve hayırlı haberlerle müjdeleyen, aynı zamanda gelecekte meydana gelecek olumsuz hakikatler ile de uyaran şahsiyetlerdir. Peygamberler insanlar üzerinde baskıcı,¹⁶⁰ onları inanmaya zorlayan, vekil olarak sorumlu tutulan kişiler değildir¹⁶¹. İnsanlara nasihat eden, onları iyiye, güzele ve doğruya teşvik eden¹⁶², kötü ve zararlı olan şeylerden korumaya çalışan, ilahî gerçekleri hatırlatan elçilerdir. Bu görevinde güzellik ve hoşgörü ile yerine getirmeye çalışırlar. “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve onlara öyle bir mücadele yöntemi ortaya koy ki, o en güzeli ve en etkilisi olsun!”¹⁶³

3.5. Nezîr/Münzir مُنْذِرٌ/نَذِيرٌ

Kur’an’da peygamberleri niteleyen kavramlardan biri de nezîrdir. Bu kavram *beşîr* kavramı ile birlikte kullanılmıştır. *Ne-ze-re* نَذَرَ fiili bir şeyi Allah’a adamak, adağı olmak, zorunlu kılmak, yemin etmek anlamlarına gelmektedir. *Nezr* النَّذْرُ kendisine zorunlu kılma, sözünü tutma, vadini yerine getirme, anlamında “Bir işin yapılması üzerine zorunlu olmadığı halde, kendisine zorunlu kılma” anlamına gelmektedir. *Allah için bir iş yapmayı adadım* sözü bunu ifade etmektedir (İbn Manzûr, 1414/1994:V, 200-201; İsfehânî: 1997, 797). Kur’an’da: “Ben Rahmân için susmayı adadım,”¹⁶⁴ “Rabbim karnımda ki çocuğu özgür olarak sana adadım.”¹⁶⁵ ayetlerinde bu anlamda kullanılmıştır.¹⁶⁶

Kur’an, *Nezîr* sıfatıyla insan fitratında var olan korku, uyarma, ikaz duygusuyla, insanın gelecekte uğrayacağı kötülük, sıkıntı, elem ve üzüntülerinin önüne geçmeyi hedeflemektedir.

¹⁶⁰ 88/Gâşiye 22.

¹⁶¹ 10/Yûnus 108.

¹⁶² 88/Gâşiye 21.

¹⁶³ 16/Nahl 125.

¹⁶⁴ 19/Meyem 26; “Yaptığınız her harcamayı ve adadığınız her adağı muhakkak Allah bilir.” 2/Bakara 270;

¹⁶⁵ 3/Âl-i İmrân 35.

¹⁶⁶ *Nezîr* نَذَرَ zal harfi esreli, fiili bir şeyle, düşmanla sakındırmak, uyarmak, ikaz etmek, korkutmak anlamlarına gelmektedir, İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab, ne-ze-ra* نَذَرَ maddesi, c. V, s. 200; Uyarma; korkutma ve sakındırma anlamlarını içermektedir. (İbn Manzûr, 1994 : V, 200-201) Kur’an’da 6/En’âm 51, 10/Yûnus 2; 14/İbrâhîm 44; 71/Nuh 1; 74/Müddesir 2; 19/Meryem 39; 40/Mü’min 18, birçok ayette de bu anlamda kullanılmıştır, (Abdülbâkî, 1998: s. 864-865), “Artık sana en yakın olan akrabalarını uyar,” 26/Şu’ârâ 214; وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ, ayetinde geçen *nezîre* kelimesi bu manadadır. *Nezîr* نَذِيرٌ *inzâr* إِنْذَارٌ in isimdir, (İbn Manzûr, 1994 : V, 200-201), *İnzâr* إِنْذَارٌ bildiri, ikaz ve uyarı anlamındadır. *Beşîr* haberinin içinde sevinç olduğu gibi, *inzâr* haberinin içinde de korkutma vardır, (İsfehânî, 1997: 797), “İşte sizi çilgınca kışkırtılmış bir ateşe karşı uyarılmış bulunuyorum,” 92/Leyl 14, bu ayetlerde olduğu gibi, *nezîr* in geçtiği ayetlerde bu anlam, temel vurguyu oluşturur. Kur’an’da, *Nezîr* نَذِيرٌ - *en-Nezîr* النَّذِيرُ kelimesi; bildirici, sakındırıcı, uyarıcı, ikaz edici anlamlarında, fe’îl babında, muf’îl yani *münzir* مُنْذِرٌ anlamında olup, ağırlıklı olarak peygamberlerin nitelikleri olarak kullanılmıştır, (Abdülbâkî, 1998: 864-865), Bu bağlamda peygamberlerin yüklendiği görevlerden birini teşkil etmektedir. Kur’an’da, “Üstelik bir de uyarıcı gelmişti.” 35/Fâtır 37; وَجَاءَكُمْ النَّذِيرُ ayetinde olduğu gibi pek çok ayette benzer kullanımları bulunmaktadır, (Abdülbâkî, 1998; 864-865), Bu kavram Kur’an’da bir ayette, Kur’an’ın niteliği ve nüzül sebeplerinden biri anlamında geçmektedir, 25/Furkân 1: تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا: “Alemlere uyarıcı olsun diye, kuluna Furkan’ı indiren Allah ne yücedir.”

Arapça'da bir saldırıyı görerek önceden kavmini uyarın kişiye nezîr denmiştir¹⁶⁷ (İbn Manzûr, 1994:V, 202).

3.6. Racul رجل

Kur'an peygamberler için farklı isimler ve nitelemeler kullanmıştır. Onlardan biri olan *Racül* رَجُل kavramıdır. Bu kelime *yaya gitmek, yürümek anlamındaki re-ci-le رَجَل* kökünden türemiştir. *Racül* kavramının çoğulu *ricâlun رِجَالٌ* dur. Bu kavram insan türünün ergenlik çağı ile başlayan, genç ve yetişkinler için kullanılmaktadır (İbn Manzûr, 1994: XI, 265-274; İsfahânî, 1997: 344-345).

Racül kelimesi ve türevleri Kur'an'da tekil ve çoğul olarak pek çok kez kullanılmıştır. Bu kavram çoğunlukla erkek insan için kullanılmaktadır. "Eğer erkek ya da kadın birinci dereceden bir mirasçıya sahip değilse;"¹⁶⁸ ayetinde olduğu gibi. Ayrıca Kur'an, bu kavramı üç yerde çoğul anlamda peygamberlere isim olarak kullanmış ve bu ayetlerde, Hz. Muhammed'e hitaben kendinden önceki peygamberlerin beşer boyutunu vurgulamıştır. "Senden önce gönderdiklerimiz de kendilerine vahyettiğimiz adamlardan başkası değildi. Eğer bilmiyorsanız vahiylerin mensuplarına sorabilirsiniz."¹⁶⁹ Bu ayetlerde geçen *ricâl رِجَالٌ* kavramı ile peygamberlerin erkek ya da dişi oldukları ile değil, ölümlü birer insan olup olmadıkları ile ilgilidir. Çünkü bu ayetler melek peygamber talep edenlere bir cevap olarak gelmiştir (İslamoğlu, 2010: 505, dipnot, 1).

Vahyi ve peygamberliği inkâr edenlerin itirazı peygamberlerin cinsiyetiyle değil, daha çok beşerliliğiyle ilgilidir.¹⁷⁰ "Bu da sizin gibi ölümlü bir insan değil mi?"¹⁷¹ "Biz onları yemeğe bile ihtiyaç duymayan varlıklar göndermedik; dahası onlar ölümsüz de değildirler."¹⁷² Allah, vahyi bir insan eliyle göndermesinde şaşkınlık içinde olan kişilere hitapta bu kavramı kullanmaktadır. "Ne yani, sizi uyarsın diye içinizden bir adam eliyle, Rabbinizden size bir bildiri gelmesine niçin şaşıyorsunuz?"¹⁷³ Allah bu ayetlerde peygamberlerin beşer olma özelliğine vurgu yapmış, bunun doğal bir gerçek olduğunu vurgulamıştır.

3.7. Üsvetü'n-Hasene *أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ* *Üsvetün* *أُسْوَةٌ* kavramı *tedavi etmek, bakmak, barışı sağlamak, düzeltmek, onarmak, çaresini bulmak* anlamındaki *eseve* *أَسَوَّ* veya *esâ* *أَسَى* kökünden türemiştir (İbn Manzûr, 1994: XIV, 34-35; İsfahânî, 1997: 76-77) *Üsvetün* *أُسْوَةٌ*

¹⁶⁷ Bu bağlamda elbisesini çıkararak "Ben çıplak bir uyarıcıyım", sözü arap toplumunda bir özdeyiştir.

¹⁶⁸ 4/Nisâ 12; bkz. 2/Bakara 228; 4/Nisâ 7, 32, 34, 75, 97.

¹⁶⁹ 12/Yûsuf 109; 16/Nahl 43; 21/Enbiyâ 7.

¹⁷⁰ 21/Enbiyâ 3, 7, 8.

¹⁷¹ 21/Enbiyâ 3.

¹⁷² 21/Enbiyâ 8.

¹⁷³ 7/A'râf 69; bkz. 7/A'râf 63; 10/Yûnus 2.

veya *isvetün* **أَسْوَةٌ** kavramı masdar olup, *kudvetün* **قُدْوَةٌ** veya *kıdvetün* **قِدْوَةٌ** ile aynı anlamda örnek, model anlamındadır. *İ'tesi bihi* **بِهِ** *اِتَّسَى* hitabı, *iktedi bihi* **بِهِ** *اِقْتَدَى* onun gibi olmak anlamına gelmektedir. Bir başkasının durumundan hoşlanarak ona uyma ve onun gibi olma halidir (İbn Manzûr, 1994: XIV, 34-35; İsfehânî, 1997: 76-77).

İsfehânî, *üsvetün* **أُسْوَةٌ** – *isvetün* **أَسْوَةٌ** veya *kudvetün* **قُدْوَةٌ** - *kıdvetün* **قِدْوَةٌ** kavramının; *ister zarar versin, ister sevindirsin, ister kötü olsun, isterse de iyi olsun bir insanın başka bir insana uyması, onun gibi olması hali olduğunu* ifade eder (İsfehânî, 1997: 76-77). Elmalılı, **üsvetün** kelimesinin *teessi* edilecek, yani uyulacak, arkasından gidilecek örnek, meşk, nümûne-i imtisal olduğunu belirtir (Elmalılı, tsz.: VI, 304). *Teessi* **تَأَسَى** taklit ve teşebbüh değil, birinin yaptığını onun maksadını gözeterek yapmaktır. *Üsvetün* **أُسْوَةٌ** ilan edilen modeldir. Sadece üretilebilir olanlar model gösterilebilir. *Üsvetün* **أُسْوَةٌ** kavramı örnek, model anlamında Kur'an'da üç yerde geçmektedir. Bunlardan biri Hz. Muhammed hakkında¹⁷⁴, diğer ikisi ise Hz. İbrahim ve ona inananlar hakkındadır¹⁷⁵. Hz. Muhammed'in güzel örnek olduğunu belirten ayette şöyle buyurulmaktadır. “Gerçek şu ki, Allah'ı ve ahiret gününü bekleyen ve O'nu her daim anan kimseler için Allah'ın elçisi güzel bir örnek teşkil eder.”¹⁷⁶

Hz. İbrâhîm ve ona inanan mü'minlerin örnek oluşları ise şu şekilde ifade edilmiştir: “Doğrusu onlarda, içinizden Allah'ı ve Ahiret Günü'nü gözetten kimseler için elbet güzel bir örneklik vardır.”¹⁷⁷ Bu ayetlerde Hz. İbrâhîm ve ona inanan mü'minlerin inkârcılığa karşı açık bir tavrı ortaya koyma, konusunda güzel örnekliklerine vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda ayette Hz. İbrâhîm'den babası olsa dahi hakikate saygı duyarak, Allah'ın koymuş olduğu sınırı gözetmesi ve duygusal davranmaması istenmiştir.

Hz. Muhammed'in güzel örnek olduğunu belirten ayetteki *üsvetün hasenetün* ifadesi üzerinde, İslâm düşüncesinde geniş yorumlar yapılmıştır. *Üsvetün hasenetün* **أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ** kavramının karşılığı “en güzel örnek” değil, “güzel örnektir.” Müslüman geleneğinde Hz. Muhammed ile ilgili pek çok konuda olduğu gibi, bu konuda da onu yüceltme anlayışı görülmüştür. *Üsvetün hasenetün* güzel örnek kavramının geçtiği ayetlerde Hz. Muhammed, Hz. İbrâhîm ve O'na uyan müminlerin güzel örnekliliği ifade edilmektedir. Buradan Hz. Muhammed'in *en güzel örnek* olduğu anlamını çıkarmak mümkün değildir. Ayetin vurgusunda “Allah'ın elçisinde

¹⁷⁴ 33/Ahzâb 21.

¹⁷⁵ 60/Mümtehine 4, 6.

¹⁷⁶ 33/Ahzâb 21.

¹⁷⁷ 60/Mümtehine 6; bkz. 60/Mümtehine 4-5

*sizin için güzel örnek*¹⁷⁸ vardır, ifadesi ile peygamberin bir davranışı söz konusu edilmiştir. Kur'an'da peygambere ait başka güzel davranışlarda söz konusu edilmiş, kimi zamanda hatalı bazı davranışlarından dolayı uyarılmıştır. Buna rağmen Müslümanlar peygamberleri en güzel örnek şeklinde ifade ederek erişilmez konuma getirmiştir (Abdulğaniy, 1986: 337-338; Şelebî, 1983: 98). Hz. Peygamber'in örnekliliği tarihi süreç içinde olduğu gibi, her boyutuyla taklit etme olarak algılanmıştır (Şâfii, *er-Risâle*, 1996: 49-57). *“Doğrusu Allah, ayetlerini onlara okumak, onları arındırmak, ilahi kelamı ve hikmeti onlara öğretmek için içlerinden birini elçi çıkararak mü'minlere ihsanda bulunmuştur; oysaki daha önce apaçık bir sapıklık içerisinde bulunuyorlardı.*”¹⁷⁹

Sonuç

Kur'an'da, peygamberlerin niteliklerinin vurgulandığı ayetlerde, temel vurgu vahiy ve nübüvvet olgusudur. Özellikle emânet, sıdk ve tebliğ kavramları vahiy ve nübüvvet ile doğrudan ilgili esasları içermektedir. Peygamberlerin tebliğ ettikleri vahiy hususunda güven ve doğru sözlü olduklarına vurgu yapılmıştır. Kur'an, peygamberlerin beşer olmalarından dolayı yaşamlarındaki unutmama, hata ve yanlışlara yer vermiştir.¹⁸⁰

İslam düşüncesinde ağırlıklı olarak peygamberlerin Emânet, Fetânet, İsmet, Sıdk ve Tebliğ sıfatları üzerinde durulmuştur. Kur'an-ı Kerim peygamberlerin sıfatlarını ele alırken beşer¹⁸¹ sıfatına dikkat çekmiştir. Peygamberlerin beşer sıfatının vurgulanması, onların rubûbiyyet ve ulûhiyyete ait hiçbir nitelik taşımadıklarını ve onlara böyle bir niteleme yapılmayacağını vurgusudur. İlâhi vahiy, peygamberlerin beşer niteliğine her dönemde özel vurgu yapmıştır.¹⁸² Allah, Hz. İsâ'yı kutsallaştıran ve ilahlık vasfı ile donatan Hıristiyanları çok sert bir şekilde kınamıştır. *“Andolsun, Allah, Meryem oğlu Mesih'tir, diyenler kesinlikle kâfir oldular. De ki: Şayet Allah, Meryem oğlu Mesih'i, onun anasını ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese, Allah'a karşı kim ne yapabilir?”*¹⁸³ Vahiy, Hz. İsâ'nın ilahi hiçbir nitelik taşımadığını açık bir şekilde vurgulamıştır. Hz. İsâ, kendisine ve annesine yönelik ölümü uzaklaştıracak gücü olmamıştır.¹⁸⁴ O, diğer peygamberler gibi bir insandır, bazı

¹⁷⁸ 33/Ahzâb 21.

¹⁷⁹ 3/Âl-i İmrân 164.

¹⁸⁰ 2/Bakara 36-38; 6/En'âm 68; 9/Tevbe 114; 11/Hûd 45-47; 19/Meryem 47; 20/Tâhâ 117, 120-122; 21/Enbiyâ 87-88; 66/Tahrîm 1-5.

¹⁸¹ /Kehf 110; 21/Enbiyâ 3; 23/Müminûn 24, 33; 41/Fussilet 6; 42/Şûrâ 52

¹⁸² 18/Kehf 110; 21/Enbiyâ 3; 23/Mü'minûn 24, 33; 41/Fussilet 6; 42/Şûrâ 52.

¹⁸³ 5/Mâide 17.

¹⁸⁴ 5/Mâide 117.

mucizeler göstermiş olsa bile, bunlar onun ilâhlık vasfına kaynaklık etmez. Mucizeler peygamberlere ait eylemler değildir. Bunlar Allah'a ait, peygamberleri görevlerinde destekleyen olağanüstü tasarruflardır. Kur'an'ın peygamberlerin insan olduklarını vurgulamasının nedeni, onların ilahlaştırılmalarını önlemek olsa gerektir.

Kur'an, özellikle Hz. Muhammed'in de beşer olduğuna ve ilâhi bir nitelik taşımadığına vurgu yapmıştır.¹⁸⁵ Bu hitap, son vahyin muhatabı olan müslümanların daha önceki toplulukların düştüğü hataya düşmemeleri için ciddi bir uyarıdır. Böyle bir vurguya rağmen, benzer yanlışlara ve yanlışlara Müslümanlar da düşmüştür. Hz. Muhammed, daha sağlığında kendisinin yüceltilmesine karşı ashabını birkaç kez ciddi bir şekilde ikaz etmiştir. “*Ben, Abdullah oğlu Muhammed'im, Allah'ın kulu ve Peygamberiyim. Beni, Allah'ın bana verdiği mevkiin üstüne çıkarmanızı sevmem.*” (Buharî, *et-Tarihu's-Sağîr* I, s. 8; Ahmed, *Müsned*, II, s. 2419). Hz. Ömer'de, daha kendi hilafeti döneminde -634/644- Medine'de minberde peygamberin bu bağlamda ki emrini hatırlatmak zorunda kalmıştır “*Hıristiyanların Meryem oğlunu yücelttikleri gibi siz de beni yüceltmeyin.*” (Ebû Dâvûd, *Edeb* 165, no: 5230, V. 398; Ahmed, *Müsned* V, 256). “*Ben sadece bir kulum. Benim için Allah'ın kulu ve elçisi, deyin.*” (Buharî, *Enbiyâ* 48). İlâhi vahyin ısrarla vurguladığı beşer niteliğine, peygamberler daima özen göstermiş ve kul olma bilinci içinde hareket etmişlerdir. Hz. Peygamber, ashabının kendisine hürmet ve tazim adına da olsa, ölçülü olmalarından yana tavır koymuş, yanlarına vardığında ayağa kalkmalarını dahi yasaklayarak; “*Acemin birine tazim için ayağa kalktıkları gibi siz de kalkmayın!*” (Ebû Dâvûd, *Edeb* 165, no: 5230, IV. 358; İbn Mâce, 34 *Dua*, 2 hn: 3836 II, 1261) buyurmuştur. Hz. Peygamber'e en yakın sahabeden bir olan Enes, ö. 93: “*Kendilerine Rasûlullah'dan daha sevimli kimse olmamasına rağmen sahabe, hoşlanmadığını bildikleri için onu görünce ayağa kalkmazlardı.*” (Tirmizî, *Edeb* 13, no:2754, V. 90) demiştir. Bunlara rağmen Hz. Muhammed'in vefatından sonra, onu yüceltmeler artarak aşırı boyutlara ulaşmıştır.

Kur'an'ın, peygamberleri beşer olarak nitelendirmesi, peygamberlerin insan olarak, farklı hiçbir biyolojik, fiziki, ruhi ve akli yönlerinin olmadığını belirtmek içindir. Peygamberler diğer insanların tabii olduğu ilahi yasaya uygun yaşamış ve ölmüşlerdir.¹⁸⁶ Vahyin,

¹⁸⁵ 18/Kehf 110; 41/Fussilet 6.

¹⁸⁶ Kur'an'da *beşer* بَشَر kavramının geçtiği ayetlerde; Allah, meleklerle çamurdan insan/beşer peygamberi yarattığını belirtmiş, 15/Hicr 28; 38/Sâd 71, bazen peygamberler kendi ifadeleri ile diğer insanlar gibi beşer olduklarını vurgulamış, 18/Kehf 110; 41/Fussilet 6, inanmayanlar, Allah'ın insan/beşer peygamber göndermesine, 14/İbrâhîm 10; 36/Yâsîn 15, peygamberlerin yeme, içme, gezme gibi insani niteliklerine itiraz etmiş, 23/Mü'minûn 33, Allah'ın, beşer peygambere vahiy indirmeyeceğini iddia etmişlerdir, 6/En'âm 91; 36/Yâsîn 15.

peygamberleri beşer olarak tanıtmasının amacı, varlık düzlemindeki ilah-beşer ayırımına dikkat çekmek bu farklılığı ve ayrımı ortaya koymaktadır. Peygamberler, ilahi hiçbir niteliğe sahip olmadıkları gibi, bu tür nitelermelere de tabi tutulmaz. Bu bağlamda Peygamberlerin kendilerine ait söz ve eylemleri de ilahi değil, beşeridir.

Kur'an'ın peygamberlerin beşer sıfatı üzerinde durmasına rağmen özellikle İslâm literatüründe ağırlıklı olarak İsmet sıfatının ele alınması ve üzerinde durulması dikkat çekicidir. İslam düşüncesinde bu kavrama yüklenen anlam ile Kur'an'da geçen anlam çerçevesi arasında bir bağlantı bulunmamaktadır. Ayrıca İslam düşüncesinde bu kavrama yüklenen anlam, Kur'an'ın ortaya koyduğu peygamber olgusu ile de bağdaşmamaktadır. İsmet kavramına yüklenen anlam ile peygamberler beşer niteliklerinden arındırılarak hatasız ve günahsız bir varlık haline dönüştürülmüştür. Bu düşünce önce peygamberlerin daha sonra insanların kutsallaştırılmasına kaynaklık etmiştir. Kur'an'da gerek ismet kavramı ve gerekse diğer kavramların anlam çerçevesi, bu bağlamda önem arz etmektedir.

Mâturîdî, ismet sıfatını, Allah'ın insanı daima hayır işlemeye sevk eden ve kötü işler işlemekten alıkoyan bir lütuf olarak nitelendirir. Ona göre peygamberlerde imtihan edilecekleri için irade ve ihtiyarları giderilmemiştir. Çünkü onlarda irade olmasaydı, beşer değil melek olurlardı ve imtihan kalkardı. Hâlbuki peygamberlerde de imtihan korkusu mevcuttur. Allah peygamberlerden şirk ve isyandan uzak durmalarını istemiştir (Sâbûnî, 1995: 121-122). Böyle bir isteğin var olması, onların diğer insanlar gibi irâde ve ihtiyâr sahibi olduklarını göstermektedir.

Peygamberlerin Kur'an'da zikredilen konular bağlamında korunmuş ve günah işlemezler olarak ifade etmek mümkün değildir. Kur'an, her şeyden önce peygamberlerin beşer olduğunu belirtmiştir. Yüce Yaratıcı insanın benliğine iyiyi ve kötüyü yapabilme, sorumlu ve sorumsuz davranma yeteneğini yerleştirmiştir.¹⁸⁷ Dünyadaki yaşamlarında, sorumluluk ve vahye muhatap oldukları için onlarda hesaba çekileceklerdir. İnsanlara iman, amel ve ahlakın yaşanabilirliği konusunda örneklik teşkil etmişlerdir.

Hız. Muhammed'in hayatı ile ilgili Kur'an dışı kaynaklarda pek çok güvenilir özellikleri zikredilmiştir. O, peygamberliği öncesinde bile dürüstlüğü ve güvenilirliği ile tanınırdı. Peygamberliği öncesi kavmi arasında dürüstlük ve güvenilirliği sebebiyle *el-Emîn* diye çağırılırdı (İbn. Hişâm, *Sîre*, I. s. 198). Peygamberlik kurumuna inanmayanlar bile, konu

¹⁸⁷ 91/Şems 7-8.

peygamberlerin güvenilirliği, doğruluğu ve dürüstlüğü söz konusu olduğunda bu vasıflarını itiraf etmişlerdir.

Vahiy gerek peygamberler için gerekse bütün insanlık için bir değerdir.¹⁸⁸ Peygamberler, vahyin hiçbir kelimesine dokunmak ve değiştirme cüretinde bulunmamışlardır. Bu konuda Yüce Allah tarafından özellikle uyarılmışlardır.¹⁸⁹ Peygamberler sadece kendilerine vahyedilene tebliğ eder ve ona hiçbir şeyi karıştırmazlar. Bu peygamberliğin olmazsa olmaz şartlarından olup emânet sıfatının temel vurgusudur.

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in ve bir kısım müslümanın Habeşistan'a hicreti esnasında Habeş kralı Necâşî'nin, İslam dini ve peygamberini tanıma amaçlı sorularına Ca'fer'in verdiği cevaplarda da, Hz. Muhammed'in dürüstlüğü ve doğruluğuna ilişkin vurgulamalar öne çıkmaktadır. *“Sözün doğrusunu söyler ve emânetin gereğini yerine getirir.”* (İbn Hişâm, *Sîre*, I, 336; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 202, V, 290-291).

Fetânet sıfatı özellikle peygamberlerin tebliğ, vahyi anlama, yorumlama, beşeri ve sorumluluk boyutunu ortaya koyması bakımından en temel niteliğidir. Bu nitelik, peygamberlerin beşeri boyutunu, vahye muhatap olma, anlama ve uygulama değerleri için vazgeçilmez bir unsurdur. Fetânet sıfatı, insanı diğer varlıklardan farklı konuma yerleştirerek onu sorumlu ve anlamlı kılar. Bu, insanın vahye muhatap olması açısından önem arz etmektedir. Çünkü vahyin muhatabı akıldır. Akılda, fetânet sıfatının özüdür. Vahiy kısa, öz, veciz ve anlamlı ifadeler içerir. Vahyin ilk muhatabı ve tebliğcisi olan peygamberlerin vahyi anlaması, yorumlaması ve uygulaması bu sıfat ile gerçekleşir. Bu yüzden peygamberlerin vahyi anlaması, onu kendi bilgi, kültür ve deneyimleri bağlamında yorumlaması fetânet sıfatının gereğidir. Peygamberler ve insanlar bu nitelikleri ile vahye muhataptırlar. Bu aynı zamanda Müslümanların vahyi her çağda anlama, yaşama ve uygulamasının temel unsurudur.

Doğal olarak peygamberler sosyal yaşamlarında doğru sözlü ve dürüst olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Doğruluk ve dürüstlük kavramı ilâhi vahiy ve peygamberlik kurumunun toplumda benimsenmesi açısından temel niteliklerdendir. Yüce Allah bu hususta peygamberlerinin dikkatini çekmiştir. Kur'an'da *de ki*; diye başlayan ayetler peygamberlerde bilgi ve şahsiyet gelişimini geliştirmeye yönelik ifadelerdir.¹⁹⁰

Yalan söylemek peygamberlik kurumu ile bağdaşmayan bir niteliktir. Yalan söz, insanlar arasındaki ilişkilere zarar verir, insanlar arasında güveni ve toplumsal dayanışmayı sarsar ve

¹⁸⁸ 93/Duhâ 6-8.

¹⁸⁹ 10/Yûnus 15-16; bkz. 69/Hâkka 40-46.

¹⁹⁰ 17/İsrâ 80.

öldürür. Doğru konuşmak ve dürüst davranmak önemli ahlâki bir davranıştır. Ferdin, ailenin ve toplumun sıhhatli olmasında doğruluğun katkısı büyüktür. Doğru olmak vahiy ve peygamberlik kurumuna olan güven açısından da önem arz etmektedir.

Peygamberler arasında üstünlük anlayışını ifade etmek Kur'an'ın ortaya koyduğu Peygamberlik anlayışı ile bağdaşmamaktadır.¹⁹¹ Her peygamberin tarihin akışında ayrı ve özel bir yeri vardır. Peygamberler; tarihte dini, sosyal, hukuki ve ahlaki ilkelerin oluşması ve yerleşmesinde farklı etkileri olmuştur. *Ülü'l-Azm* peygamberleri, diğer peygamberlerden farklı kılan husus, bir kısım ayırıcı özellikler taşımalarıdır, yoksa diğer peygamberlerden üstünlükleri değildir.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki, M. F. (1408/1988), “Mu’cemü'l-Mufehres li Efâzi'l-Kur'an”, Daru'l-Hadis, II. Baskı, Kahire .
- Abdulğaniy, Abdulhâlik (1986), (tsz.) “Huccetu's-Sünne”. Daru'l-Kur'an'il-Kerim, Beyrut.
- Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (tsz). “el-Musannef”, thk. Habiburrahman el-A'zamî, el-Meclisu'l-İlmi, Beyrut, I-XI.
- Ahterî, Muslihiddîn Mustafa bin Şemseddin Karahisârî, (1310), “Ahterî-i Kebîr” Neşr. Hacı Ahmed Hulusî, Hacı Mustafa Derviş, Beyrut.
- Akbulut, A. (1992), “Nübüvvet Meselesi”, Birleşik Yayınları: Ankara.
- el-Amidî, Seyfuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Ali, (1405/1985), “el-İhkam fî Usulî'l-Ahkam” Beyrut.
- el-Bağdâdî, (1401/1982), Ebu Mansur Abdulkahir, Usulu'd-Dîn, Beyrut.
- el-Cürcânî, (1257) Seyyid Şerif, Şerhu'l-Mevâkîf, İstanbul.
- ,(1990) Kitâbu't Ta'rifât, Beyrut,
- Düzgün, Ş. A. (2011), İsimler'den Kelimeler'e Adem'den İbrahim'e İnsan Zihninin Tekamülü, Kelâm Araştırmaları, 9:1.

¹⁹¹ 2/Bakara 285.

- Esed, M. (1997), Kur'an Mesajı, İşaret Yayınları.
- Firuzâbâdî, Muhammed b. Yakub, (1272) Kamus Tercemesi, Mütercim Asım Efendî, İst.,
- Hallaf, A. (1985), İslam Hukuk Felsefesi, (İlmu Usuli'l-Fıkh), çev. Hüseyin Atay, Ank.
- Hamidullah, M. (1988), 'Abd' maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansilopedisi, (DİA), İstanbul, Cilt: 1, sayfa: 57.
- el-Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, (1982), Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid, , Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, (I-X).
- İbn Haldun, Abdurrahmân Ebû Zeyd Veliyyüddîn Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (2012), Mukaddime, I-II. Hazırlayan: Süleyman Uludağ, İstanbul.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdu'l-Melik, es-Sîretü'n-Nebeviyye, thk. Mustafa es-Sakâ, (1995), İbrahim el Ebyârî, Abdulhafız Şelebî, Kahire. 1995.
- İbn Kesîr, İmâdu'd-Dîn Eb'ul-Fidâ İsmail b.Ömer, (1421/2000), Tefsiru'l-Kur'anîl-Azîm, Kahire.
- el-İcî, Adududdîn Abdurrahman bin Ahmed, (tsz) el-Mevâkıf fi İlmi'l-Kelâm, Kahire.
- İbn Manzûr, Ebi'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem, (1414/1994), Lisânü'l- Arab, 3. Baskı, Daru Sadır, Beyrut.
- el-İsfehânî, Rağîb, (1418/1997) Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an, thk. Safvan Adnân Davûdî, 2. Baskı, Daru'l-Kalem-Şam, Daru's-Şamiyye-Beyrut.
- İbn Sa'd, Muhammed, (1405/1985), Kitabu't-Tabakâti'l-Kebîr, Beyrut, I-IX.
- İslâmoğlu, M. (2010), Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meâl Tefsir, Düşün Yayıncılık, 11. Baskı, İstanbul.
- Izutsu, Toshihiko, Kur'an'da Dinî ve Ahlaki Kavramlar, çev. Selahaddin Ayaz.
- Kâdî Abdulcebbar, Abdullah b. Ahmed, (1965), "Şerhu'Usûli'l-Hamse, Kahire.
- Kâdî İyaz, Ebu'l-Fadl, (tsz.) , "eş-Şifâ, bi Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafa", Beyrut.
- Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, (2006), (Karaman, Hayreddin- Çağrıçı, Mustafa-Dönmez İ. Kafi-Gümüş, Sadreddîn), DİB, Ankara.
- Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensarî, (1414/1994), "el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an", Kahire.

- “el-Muğnî fî Ebvâbi’t-Tevhid ve’l-Adl” (1965), (nşr. A.F. El-Ehvânî) Kahire.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr, (2005), “Te’vîlâtü’l-Kur’an”, İlmi Neşre Hazırlayan, Mehmet Boynukalın, İlmi Kontrol, Bekir Topaloğlu, İstanbul.
- Merâğî, Ahmed Mustafa, (1365/1946), “Tefsîru’l-Merâğî”, Mısır.
- Mukâti’l b.Süleyman, Ebü'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî 1424/2003) “Tefsiru’l-Kebîr”, I-III Lübnan/Beyrut.
- Önkâl, A. (1992), “Beşîr” (DİA) c. 5, İst.
- Öz, M. (2010), "İmam-ı Azam'ın Beş Eseri" İFAV, 5.baskı, İstanbul .
- er-Râzî, Fahreddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b.Hüseyin, (1307- 1308), “Mefâtihu’l Ğayb”, İstanbul.
- Reşid Rıza, Muhammed (1414/1993), “Tefsiru’l-Kur’ani’l-Hakîm”; Beyrut.
- Sâbûnî, N. (1995), “Mâtürîdiyye Akâidi”, Çev., Bekir Topaloğlu, DİBY, Ankara.
- Sâbunî, Muhammed Ali, “Safvetü’t-Tefasir”, Ensar Neşriyat.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, 1358/1940. “er-Risâle”, tahkik, A. Muhammed Şakir, Mısır. (1996)“er-Risâle” çev.(Abdulkadir Şener, İbrahim Çalışkan), TDV Yay. Ankara.
- Şâtibî, Ebû İshâk İbrahim, b. Musâ b. Muhammed el-Gırnâtî, (1990-1993) el-Muvafakât, fî Usulî’l-Ahkam, thk. Abdullah Dıraz, Türkçesi, Mehmet Erdoğan, İst.
- Tâberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, (1422/2001) Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân, Kahire.
- et-Taftazânî, Sâduddîn Mesud b. Ömer, (1989) Serhu’l Makâsıd, thk. Abdurrahman Umeyre, Beyrut.
- Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali, (1984), Kitâbu Keşşâf-ı Istılahâtu’l-Fûnun, İst.
- Tözluyurt, M. (2015), Kur’ani Bir Kavram Olarak Mele’nin Semantik İncelemesi, Kelam Araştırmaları Dergisi, 8(2), ss. 807-826.
- Uludağ, S. (1992), İslam’da İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler, Marifet yay. İst.,
- Vâkidî, Muhammed b. Ömer, (1989), Kitabu’l-Meğâzî li’l-Vâkidî, thk. Dr. Marsden Jones, Beyrut.
- Yazır, Hamdi, (tsz) Hak Dinî Kur’an Dili, İst.

Yeprem, M. S. (2011), "Mâturîdî'nin Akîde Risâlesi ve Şerhi", TDV, 1.baskı, Ankara.

ez-Zebîdi, Muhammed Murtaza el-Hüseyini, (1988) Tâcü'l-Arûs.